

„Úmrtí – věc veřejná?“

Jana Brücknerová

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jana BRÜCKNEROVÁ**
Osobní číslo: **H118029**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Úmrtí – věc veřejná?**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkumu v sociálních vědách"(IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím zásad a pravidel pro zpracování bakalářské práce a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na problematiku obecní pohřbivací povinnosti zesnulých na území obce, k nimž se nehlásí žádní příbuzní,
- na zajištění a výkon sociálního pohřbu,
- na možnost obce darování těla zesnulého pro vědu a výzkum.

Součástí práce bude realizovaný výzkum, zaměřený na názor otázky smrti a připravenosti na ni z hlediska psychického, i ekonomického.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Aries,P. Dějiny smrti II, Praha: Argo,2000.

Dogoši,M.,Kvapilová,H. Soudní lékařství pro právníky a policisty, Praha:Aleš Čeněk s.r.o,2007.

Elias,N. O osamělosti umírajících v našich dnech, Praha: Nakladatelství Franze Kafky,1999.

Harrison,T. Druhá strana smrti,Praha:Návrat Domů,2003.

Haškovcová,H. Thanatologie – nauka o umírání a smrti, Praha:Galén,2007.

Kotrlý, T. Pohřebnictví, Praha:Linde Praha, 2013.

Stejskal,D.,Šejvl,J.Pohřbívání a hřbitovy,Praha:Wolters Kluwer,2011.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Alena Pišková

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

JANA BRÜCKNEROVÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně 22. 4. 2014

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užitje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihledne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na výkon sociálního pohřbu. V jednotlivých kapitolách jsou popsány způsoby pohřbívání zesnulých v České republice a postup úřadu při zjištění nenadálého úmrtí na území obce. Dále práce popisuje základní terminologii v pohřebnictví, otázku darování těla pro vědu a výzkum, a informuje o přístupu současné společnosti k otázkám smrti a náležitostí s ní spojených.

Klíčová slova: smrt, úmrtí, hřbitov, kremace, hrob, pieta, sociální pohřeb

ABSTRACT

The thesis is focused on the power of social funeral. The individual chapters are methods of burying the dead in the Czech Republic and office procedure when it detects sudden death in the village. It also describes the basic terminology of the funeral, the issue of body donation for science and research, and inform the company's current approach to issues of death and formalities associated with it.

.

Key words: death, bereavement, cemetery, cremation, grave, piety, social funeral

Srdečně ráda bych touto cestou poděkovala především vedoucí bakalářské práce PhDr. Aleně Plškové za trpělivost, konzultace a cenné rady při zpracování tématu.

Dále pak děkuji své dceři Monice za morální podporu a přísun odvahy.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 POHŘBY	11
1.1 TYPY POHŘEBNÍCH AKTŮ	12
1.2 ZPŮSOBY POHŘBÍVÁNÍ ZESNULÝCH V ČESKÉ REPUBLICE.....	14
2 OTÁZKA SOCIÁLNÍCH POHŘBŮ	19
2.1 MRTVÉ LIDSKÉ TĚLO	20
2.2 POSTUP ÚŘADU PŘI ZJIŠTĚNÍ NENADÁLÉHO ÚMRTÍ	23
2.3 ÚČASTNÍCI ŘÍZENÍ V PŘÍPADĚ SOCIÁLNÍHO POHŘBU	26
3 VÝKON SOCIÁLNÍHO POHŘBU A ÚKONY S NÍM SPOJENÉ	33
4 SPECIFIKA V OTÁZCE POHŘEBNICTVÍ	37
II PRAKTICKÁ ČÁST	40
5 VÝZKUM	41
5.1 CÍLE, METODY VÝZKUMU A STANOVENÍ HYPOTÉZ	41
5.2 VÝBĚR RESPONDENTŮ.....	42
5.3 VLASTNÍ VÝZKUM	46
5.4 ANALÝZA A PREZENTACE VÝSLEDKŮ	59
ZÁVĚR	62
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	66
SEZNAM GRAFŮ	67
SEZNAM TABULEK	68
SEZNAM PŘÍLOH	69

ÚVOD

Smrt je zvláštní slovo. Budí respekt, pokoru i zamyšlení. Každopádně však bude jednoho dne spojeno se jménem každého z nás. Před smrtí se nelze schovat. Utéct. Ani se jí vyhnout. Nelze se na ni nikdy zcela psychicky připravit. Lze se s ní jen smířit. Uvědomit si totiž svoji vlastní konečnost – to vyžaduje vnitřní sílu, vyrovnanost i odvalu.

Smrt je a vždy bude nedílnou součástí lidského života. Rozdílné jsou pouze přístupy k jejímu vnímání a rituály s ní spojené. Každopádně je smrt téměř vždy spojena s bolestným prožitkem pozůstalých a smutnou společenskou událostí obecně nazvanou: „pohřeb“.

V dnešní době naší vyspělé střeoevropské civilizace je téměř nemyslitelné, aby člověk z tohoto světa odešel bez náležitého rozloučení a důstojného pohřbu. Bohužel však nastávají situace, kdy ať vlastním, či nevlastním přičiněním, opouštějí naše řady lidé, kteří umírají osamoceni - bez blízkých a příbuzných, kteří by jim pohřeb vypravili. V těchto případech pak tuto povinnost ze zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví, přebírá obec.

Vzhledem k tomu, že se tíživá ekonomická situace prohlubuje, krize a nezaměstnanost ustupuje jen velmi pomalu, a přibývá rodin, které nejsou schopny, či ochotny svému blízkému pohřeb vypravit, počet vykonaných obecních pohřbů na území ČR rok od roku stoupá.

Tématem mé bakalářské práce je postoj společnosti k zajištění „posledních věcí člověka“ a odkrytí některých tabu, která danou problematiku provází. Zabývat se budu otázkou smrti a připraveností na ni – po stránce psychické, zejména však po stránce finanční.

Cílem bakalářské práce je najít odpovědi na otázky týkající se problematiky Obecní pohřbivací povinnosti zesnulých na území obce, k nimž se nehlásí žádní příbuzní. Na zajištění a výkon sociálního pohřbu, ale i možnost obce darování těla zesnulého pro vědu a výzkum. Na zodpovězení vnitřní etické otázky, zda je možné osamělým úmrtím a zvyšujícím se počtům obecních pohřbů (tedy „věci obecně veřejné“) předcházet, zda jsou si lidé vůbec schopni a ochotni svoji „dočasnost“ na tomto světě připustit, uvědomit a zodpovědně se k této skutečnosti postavit.

V části teoretické budou vysvětleny a zmíněny pojmy všeobecně spojené s úmrtím a pohřebním aktem. Popsány základní způsoby pohřbívání užívané v České republice, včetně všech náležitostí a legislativy s výkonem pohřbu spojených. V práci budou

prezentovány základní předpisy a právní úpravy týkající se pohřebnictví se zaměřením na výkon sociálního pohřbu. Nedílnou součástí práce budou specifika v otázce pohřebnictví, čerpání podkladů z historie a pojednání o státu v roli dědice.

V praktické části se prostřednictvím metody kvantitativního výzkumu zaměřím na zjištění postoje a úrovně vědomí společnosti k otázce vlastní smrti. Výzkumný vzorek respondentů bude tvořen lidmi žijícími v rozdílných životních a sociálních podmínkách, ve věku 30-60 let. Z daných odpovědí a výsledků se pokusím o zodpovězení vnitřní etické otázky, zda je za současného přístupu naší populace a daných podmínek naší společnosti vůbec možné osamělým úmrtím (tedy „věci veřejné“) předcházet, případně jak ze sociálně pedagogického hlediska docílit v této oblasti pozitivní změny.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 POHŘBY

Kult pohřebních zvyklostí, pohřby a pohřební rituály minulých staletí mají neopomenutelné místo v historii lidstva. Například smrt faraona ve starověkém Egyptě provázelo 70 dní státního smutku, zatímco jeho tělo bylo mumifikováno. Jakmile bylo připraveno k pohřbu, mumie byla uložena do rakve a zvednuta do pohřebních saní (katafalku). Sáne byly taženy voly ke břehu Nilu, kde byla rakev naložena na loď, která se i s mumii přemístila na světovou stranu, kde zapadalo slunce, na západ. Tam byl faraon pohřben. Takový obřad byl doprovázen spoustou významných lidí. Například novým faraonem, kněžími a rodinnými příslušníky. Hrobky v podobě pyramid byly opulentní. Mrtvým bylo do hrobu vkládáno vše, co jim bylo za života milé a co jim mělo „život na druhém břehu“ usnadnit. Přestože Egyptané věřili, že po smrti se člověk dostane do Usirova království, světa podobnému tomu jejich, akorát v mnohem lepší, pohřeb stále doprovázel smutek. Mnoho nástěnných kreseb v chrámech ukazuje ženy-plačky, které pravděpodobně bývaly najaté rodinnými příslušníky, aby provázely pohřeb. Jejich úlohou bylo bědování nad mrtvým, trhání svých šatů a sypání si popela na hlavu. Často také zdvihaly své ruce k nebi. Tento zvyk se udržel v Egyptě až do dnešních dnů.¹

Otázkou pohřebnictví a piety se podrobně zabýval i antický Řím. Soustava římského práva je první vyspělý právní systém a zejména z Gaiovy „Učebnice práva ve čtyřech knihách“ vyplývá, že hrob, a v něm uložené mrtvé lidské tělo, se nestává předmětem právních transakcí, ale je věcí posvátného charakteru. Dokonce i tělo otroka, na nějž za života archaické římské právo hledělo jako na věc, se po smrti stavělo na roveň těla svobodného občana. V X tabuli Zákona dvanácti desek lze najít vlastní zdůvodnění římské právní tradice pohřbívání. Vzhledem k tomu, že se text Zákona dvanácti desek tradoval výlučně ústně, není původní podoba této slavné právní památky dnes známa. Dochovalo se však více jak sto citací tohoto zákona v dílech římských právníků, historiků a řečníků, v nichž například Cicero nabádal pozůstalé, že by zlato mělo být pohřbeno, či spáleno s tělem zemřelého. Z toho už Cicero usuzoval, že „pohřbívát“ a „spalovat“ znamená něco jiného.²

Naše země byla osídlena asi ve III. tisíciletí před narozením Kristovým. Čechy a Morava se staly vlastní rolnických kmenů, které náležely obrovskému kulturnímu a národnímu společenství, které nazýváme „lidstvem s keramikou páskovou“. Naši předkové byli patrně

¹ *Egypt, mumifikace, pohřby*. Dostupné z: <http://antiguus.blog.cz/en/category/egypt-mumifikace-pohrby>.

² Kotrlý, T., *Pohřebnictví*, 1. vyd., Praha: Linde Praha, 2013, s. 24-25.

jihovýchodního původu. Zaměstnávali se rolnictvím, chovali domácí zvířata a bydleli ve stálých chatrčích, někdy seskupených do osad. Jejich společným znakem byl nedostatek hřbitovů i jednotlivých hrobů. Tito lidé ještě neznali všeobecné úcty k mrtvým v našem slova smyslu. Vedle pohřbívání do hrobů ve skrčené poloze na bok, se u našich předků objevují pohřby žehem. Z kmene lidu s keramikou páskovou později vzešly kmeny nazývané „lidé s keramikou vypíchanou“ a později „lidé s keramikou malovanou“. U nás nejstarší žárové hroby lidu s keramikou vypíchanou byly nalezeny v Praze-Bubenči. Zpopelněné pozůstatky a kůstky byly vloženy do malé podzemní jamky, kolem které byly rozestavěny tak zvané milodary. Šlo především o zdobné, hliněné nádoby, obsahující původně potravu pro nebožtíka. Jednotlivé hroby obsahovaly až 14 takových nádob. Na žárovišti byly s nebožtíkem spáleny i součásti jeho výstroje, z nichž se zachovaly kamenné zbraně a nástroje, které dodnes nesou stopy žáru z pohřební hranice. Kmeny nazývané „lidé s keramikou malovanou“ obývaly především Velkou Moravu. Své mrtvé pohřbívaly jen velmi vzácně, a pokud ano, převládaly hroby kosterní. Jedny z největších nalezišť kosterních pozůstatků byly objeveny ve Starém Městě u Uherského Hradiště. V hrobech byly kromě hliněných misek, řemeslných nástrojů, zbraní, jehlic a dóz objeveny také šperky a zdobné knoflíky. U pohřbu žehem byl popel a kůstky zesnulého umístěn v keramické popelnici, kdy vrchní část pohřební popelnice byla přikryta převrácenou mísou, čímž byl obřad pravděpodobně završen.³ Pohřebnictví naší země má tedy obdobně jako v případě starověkého Egypta, či vyspělého antického Říma dlouhodobou tradici a dějiny spalovacích obřadů v Čechách a na Moravě začínají již v mladší době kamenné.

1.1 TYPY POHŘEBNÍCH AKTŮ

Lidský pohřeb a pohřbívání má svá specifika, která se v průběhu staletí porůznu měnila. Za pozornost stojí zmínka o skutečnosti, že například Bourbonové, králové jedné z největších evropských monarchií 17. století – Francie – nemají své prezentativní hroby a dle historických pramenů je vůbec ani nechtěli. Za doby života Ludvíka XIV. se několikrát jednalo o výstavbě pohřební kaple královského rodu, nicméně se od této upustilo. Rakve s královskými nebožtíky tak byly odkládány do sklepení kostela Saint-Denis, aniž by o uspořádání obsahu sklepení byla jakákoliv zmínka na povrchu. Proč tak Bourbonové ve své době činili je otázkou, znepokojující celou řadu historiků až do dnešní

³ *Pohřebnictví.eu*, Dostupné: <http://www.pohrebnictvi.eu/pohreb/0/0/2/31>.

doby. Větev rodu Valois oproti Bourbonům kapli měl. Ve španělském Escorialu, známém také jako Pantheon králů je hrobka nádhernou podzemní i nadzemní stavbou, o kterou se v kostele Saint-Denis v době vlády Ludvíka XIV. nikdo nepokusil, a kde se podle přísně propracovaného protokolu ukládaly pozůstatky zesnulých králů a královen z rodů španělských Habsburků a větve rodu Bourbon-Anjou až do doby 20. století. Jedná se o jedno z prvních gigantických kolumbárií, které mělo tvar osmiúhelníku, vyplněné četnou řadou nad sebou umístěných výklenků se „zásuvkami“, připomínajícími uspořádání knihovny. Do těchto pak byly v konečném procesu ukládány rakve s vysoce postavenými nebožtíky, hlavou ke zdi a končetinami k okraji výklenku, na němž jsou umístěny mramorové desky s nápisem jména osoby v rakvi. Králové vlevo královny, které zanechaly dědice vpravo. Umírající vesměs před zraky „veřejnosti“, jak bývalo tehdy zvykem. Pohřbeni tak, jak velela tehdejší morálka a vnitřní krédo toho kterého rodu.⁴

Jedno však zůstávalo po celá staletí stejné: úmrtí bylo odjakživa veřejnou a společenskou událostí, a pohřbení „činnost“, kdy jsou na pohřebišti uloženy lidské pozůstatky buď v rakvi do hrobu, či hrobky, případně kdy jsou lidské pozůstatky zpopelněny.

Definovat a vymezit, co pojem slova „pohřeb“ vlastně znamená a obnáší, není vůbec snadné. Každý pokus o definici pohřbu spíše zdůrazňuje některý z jeho prvků, přičemž přirozeně opomíjí prvky další, s ním související. Současný právní řád například doslovný význam pojmu „pohřeb“ vůbec nedefinuje, rozhodně jej však nelze zaměňovat s pojmem „pohřbení“. Podmíněně tedy rozlišujeme pojem „pohřeb“ a „pohřbení“, kdy „pohřeb“ je spojen s náboženským konceptem, demonstrací světonázoru a ideologie zesnulého, či pozůstalých, zatímco „pohřbívání“ bývá konceptem ideologicky a nábožensky neutrálním. Zajímavě se k výrazu slova „pohřeb“ staví Nový občanský zákoník, který výrazu používá ve smyslu smutečního obřadu, nikoli jako způsobu pohřbení.

V soudobém pohřebnictví se tedy rozlišují dva nejčastější významy pojmu „pohřeb“:

„Za prvé „pohřeb“ ve významu liturgické bohoslužby s významem pro všechny pokřtěné, kdy zejména starší generace chápe pohřeb a na něj navazující mši za zemřelé individualisticky, jako znamení smíření zemřelého s Bohem, ne však s církví.“⁵

⁴ Aries, P., *Dějiny smrti I*, 1. vyd., Praha: Argo, 2000, s.53-54.

⁵ Kotrlý, T., *Pohřebnictví*, 1. vyd., Praha: Linde Praha, 2013, s.79.

„Za druhé pohřeb ve významu „pohřbení“, tj. uložení lidských pozůstatků do hrobu nebo jejich zpopelnění v krematoriu. V odborné literatuře se pak o pohřbu s obřadem hovoří v těchto významech:

- . jako o jádru či esenci piety vůči zemřelému*
- . jako o mravním principu či hodnotě*
- . jako o útěše pozůstalým*
- . jako o zdroji, odůvodnění či předpokladu piety vůči zemřelému*
- . jako o jednom z projevů různých světonázorových doktrín.“⁶*

V dnešní době se každý z nás může včas za svého života rozhodnout, zda si bude přát být po své smrti být zpopelněn, či uložen do hrobu, případně zda si přeje rozloučení veřejné, či spíše uzavřené, úzce spojené jen s nejbližším rodinným kruhem.

V naší společnosti se v současné době setkáváme s několika typy pohřebních aktů. Jedná se o pohřby: státní, vojenské, náboženské, občanské a sociální - kdy je lidský pozůstatek poté buď zpopelněn v krematoriu, anebo v rakvi uložen do hrobu, či hrobky na veřejném, případně neveřejném pohřebišti. Jiné způsoby pohřbení zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví nepovoluje.

1.2 ZPŮSOBY POHŘBÍVÁNÍ ZESNULÝCH V ČESKÉ REPUBLICCE

V dobách dávných bylo v jistém slova smyslu samozřejmější zemřít než žít. Celé generace lidských pokolení byly srozuměny se smrtí a lidé se v průběhu svých krátkých a nejistých životů učili umírat. Vnímali smrt ve svém bezprostředním okolí, nebo když pomáhali těm, jejichž těžká hodinka právě udeřila. Smrt byla běžnou součástí života. Byla všudypřítomná a viditelná. Umírání bylo krátké a nebylo oddalováno léčebnými procesy. Velmi lapidárně lze říci, že lidé krátce stonali a rychle umírali, neboť lékařská věda neuměla v řadě případů pomoci.⁷

„Nejprimitivnějším způsobem „pohřbívání“ bylo odstraňování mrtvých lidských těl mimo lidská sídla, tedy pohazování mrtvol stranou lidských obydlí. Dobovou variantou bylo ponechání mrtvých těl na pospas dravým zvířatům a ptákům. Později byla mrtvá lidská těla

⁶ Kotrlý, T., *Pohřebnictví*, 1. vyd., Praha: Linde Praha, 2013, s.80.

⁷ Haškovcová, H., *Thanatologie-nauka o umírání a smrti*, 2. vydání, Praha: Galén, 2007, s.24.

*ukládána na zvláštní lešení a poté, kdy měkké části těl shnily, byly očištěné kosti uloženy v domě nebožtíka na zvláštním místě. Mumifikace se prováděla zejména v těch zemích, kde ji umožňuje suché teplo. Církevní pohřeb do země byl však po staletí dominantním způsobem pohřbívání, kdy jeho různé modifikace byly a jsou ve vztahu s náboženským přesvědčením zesnulého používány do dnes.*⁸

Řád pohřebních obřadů byl však odjakživa vděčně přijímán jako dar zklidnění rozjitřených emocí a rozloučení se zesnulým.

V České republice je v současné době používáno několik typů pohřebních aktů, které vycházejí z přání zesnulého, či případných rodinných tradic. Lze však s jistotou říci, že nejčastějším způsobem pohřbívání Čechů je kremace, nebo-li pohřeb žehem, a dále pak pohřeb církevní.

Pohřeb žehem

Kremace, nebo-li pohřeb žehem, je poměrně starý způsob pohřbu, kdy je tělo zesnulého spáleno. Do období středověku se pohřby žehem prováděly spálením na dřevěné hranici. V současnosti jsou tyto pohřby prováděny v krematoriích, kdy je tělo včetně pohřební rakve zežehnuto v kremační peci při teplotě 1150°C. Celý proces trvá dvě až tři hodiny. Poté jsou lidské pozůstatky zpravidla uloženy v urnách do hrobu, případně rozptýleny na rozptylové loučce. Pozůstatky žehu tvoří pět procent hmotnosti těla a popel rakve. Lidské pozůstatky jsou zcela zpopelněny.⁹

Pohřeb církevní

Pohřby církevní mají u nás, obdobně jako ve světě, nejdelší tradici. Převážná většina věřících občanů se v České republice přiklání k římskokatolické církvi. Tato víra však není v naší zemi náboženstvím jediným. Zákon č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání uvádí přehled všech církví a náboženských společností, které jsou v naší zemi registrovány. I zde však dochází k posunu. V roce 1960 bylo asi 75 % vykonaných pohřbů církevních. V roce 1990 to bylo zhruba již jen 35 %. Charakteristickým rysem církevního pohřbu je uložení těla zesnulého do hrobu, kdy samotnému pohřbu předchází tři

⁸ Haškovcová, H., *Thanatologie-nauka o umírání a smrti*, 2. vydání, Praha: Galén, 2007, s.133.

⁹ *Kremace*. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kremace>.

symbolicky ucelené momenty. Jde o modlitební bdění za zesnulého, dále o slavení eucharistie (mše a děkovné modlitby za zemřelého) a o obřad posledního rozloučení. Typické pro římskokatolické věřící je, že se nemodlí k zesnulým, ale za zesulé, z bolesti nad tím, že se se zesnulým na tomto světě již nepotkají, ale s vírou v posmrtné setkání. Církevní pohřby, zakončené tradičním průvodem pozůstalých na místní hřbitov, kde je tělo zesnulého uloženo do země, je v současné době spíše prvkem vesnickým. Ve městech pomalu ustupuje.

Církevní obřad umožňuje i pohřeb žehem. Tento je v katolické církvi možný od roku 1961, pokud obřad není v rozporu s církví a nepopírá posmrtné vzkříšení. Poněkud problematičtější je zde však evidence vykonaných pohřbů, neboť u církevních obřadů žehem není vedena evidence ve farních knihách zemřelých jako je tomu u uložení těla do hrobu. Přibližný počet vykonaných pohřbů tak lze určit pouze z písemných oznámení umístěvaných v hale při vstupu do krematoria, pokud jsou ovšem archivovány.¹⁰

Pohřeb státní

Právní předpis, doslovně upravující výkon státního pohřbu v České republice neexistuje. Je tak ponechána možnost volby pro pozůstalou rodinu, případně pro výkon poslední vůle zesnulého státníka.

Například pohřeb bývalého českého prezidenta Václava Havla, který se konal 23.12.2011 měl církevní charakter s ekumenickou bohoslužbou, kterého se zúčastnilo mnoho významných státních osobností, politických činitelů i prostých občanů naší země.

V tomto případě měl katolicismus v obecné rovině připsaný církvi vzhledem k širokým masám zprostředkující roli. „*Ne ten, kdo je pochován, ale ten kdo je zachován v paměti budoucích generací komunikujících s Bohem, má naději, že jeho duše najde mocné přímluvce, kteří pomocí platných prostředků zkrátí jeho očištnou cestu.*“¹¹

Právě touto cestou, v tomto duchu se vydala pokoncilní obnova pohřebních obřadů i ve spojitosti s pohřby vysokých státníků.

¹⁰ Kotrlý, T., *Pohřebnictví*, 1. vyd., Praha: Linde Praha, 2013, s.82.

¹¹ Kotrlý, T., *Pohřebnictví*, 1. vyd., Praha: Linde Praha, 2013, s.85.

Pohřeb vojenský

Zemře-li voják z povolání, či vysoký státní důstojník v době výkonu činné služby – může být na základě přání a souhlasu rodiny – pohřben ve vojenském stejnokroji, se všemi k tomu náležejícími vojenskými poctami a účastí zástupce Armády České republiky. Pokud pozůstalí vysloví přání s provedením církevního vojenského pohřbu, podílí se na jeho přípravě vojenský kaplan.

V případě vojenského pohřbu vysokého vojenského důstojníka jde o pohřeb se všemi vojenskými poctami, které jsou dány interním protokolem Ministerstva obrany, do kterých může být zapojen i diplomatický protokol prezidentské kanceláře.¹²

Výskyt tohoto typu pohřbu však není až tak častý. Jedná se o prioritu danou povoláním.

Občanský pohřeb

Občanský pohřeb je zvláštním specifikem pohřbu. Jde o rozloučení se zemřelým, který v době svého života pro okolí, sousedy, přátele a např. veřejný život v obci mnoho znamenal, případně významně ovlivňoval její život. Pokud se smrtí člověka v chodu a způsobu života komunity, či obce, nic výrazně nemění, není pak ani důvodu, proč vypravovat tak zvaný „občanský pohřeb“.

Pohřeb bez obřadu

Tento typ pohřbu bývá veřejností vnímán jako objednávka bez oficiálního rozloučení stran široké rodiny, přátel a známých zesnulého. Zpravidla chybí rezervace pronájmu obřadní smuteční síně, či kostela. Obvykle není přítomen řečník, vyslovující soustrastnou řeč. Chybí duchovní, hudba a ostatní ekvivalenty přítomné například při pohřbu církevním. Jak vyplynulo ze sociologických šetření, nebývá však tento typ pohřbu uskutečňován jen z důvodu ekonomické neschopnosti pozůstalých. Ba právě naopak. Často se s tímto typem pohřbu setkáváme v případě posledních přání zesnulého. Pohřeb bez obřadu bývá z pravidla proveden žehem a urna pak předána vypravitelům pohřbu k uložení.¹³

¹² Stejskal, D., Šejvl, J., *Pohřbívání a hřbitovy*, 1. vyd., Praha: Wolter Kluver Česká republika, 2011, s.347.

¹³ Kotrlý, T., *Pohřebnictví*, 1. vyd., Praha: Linde Praha, 2013, s.80.

Sociální pohřeb

Jak vyplývá z názvu pohřbu, jde o pohřeb, který je doprovázen určitými sociálními úskalími vzhledem k zesnulé osobě. Může jít o člověka, k němuž se nikdo nehlásí, osobu bez zjištěné totožnosti, cizince, či nález části těla zemřelého apod. Jak hovoří zákon č.256/2001 Sb., o pohřebnictví, § 5: *„Nesjedná-li ve lhůtě 96 hodin od oznámení úmrtí podle zvláštního právního předpisu žádná fyzická nebo právnická osoba pohřbení nebo nebyla-li zjištěna totožnost mrtvého do 1 týdne od zjištění úmrtí a žádný poskytovatel zdravotních služeb v souladu s podmínkami stanovenými zvláštním právním předpisem neprojevil zájem o využití lidských pozůstatků pro potřeby lékařské vědy a výzkumu nebo k výukovým účelům, je povinna zajistit pohřbení obec, na jejímž území k úmrtí došlo nebo byly lidské pozůstatky nalezeny, případně vyloženy z dopravního prostředku. Lidské pozůstatky osob, u nichž nebyla zjištěna totožnost, mohou být pohřbeny pouze uložením do hrobu nebo hrobky.“¹⁴*

Nicméně o vypravení sociálního pohřbu mohou požádat i pozůstalí, kteří jsou v mimořádně tíživé situaci a nemají dostatek finančních prostředků na důstojný pohřeb svého příbuzného. Jde o specifický typ pohřbu, v němž se snoubí výkon státní správy s citlivým přístupem k situaci zemřelého, včetně všech základních náležitostí pohřebního úkonu.

¹⁴ Zákon č.256/2001 Sb., o pohřebnictví ve znění pozdějších předpisů, § 5.

2 OTÁZKA SOCIÁLNÍCH POHŘBŮ

Výkon sociální práce je náročným povoláním, místy až životním posláním. Práce s lidmi je zajímavá, ale také nesmírně složitá, kladoucí vysoké nároky na psychickou, morální a často i fyzickou připravenost. Člověk, který se rozhodne sociální profesi v životě vykonávat, by na ni měl být velmi dobře připraven. Zejména ve vypjatých krizových situacích, kdy lidé potřebují neodkladnou pomoc a okamžitě řešení jejich problému je především na osobnosti sociálního pracovníka, jeho vzdělání a ostatních schopnostech, jak se dané problematiky zhostí.

Vzdělání sociálních pracovníků je v současné době zakotveno úpravou v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Dle mého názoru jde o správné stanovisko. Studium v oboru sociální pedagogiky, sociální práce, sociálně právní činnosti, speciální pedagogiky a oborů souvisejících, rozšiřuje obzor a možnosti poskytnutí pomoci, kterou může zaměstnanec obecního úřadu v rámci řešeného problému klientovi nabídnout. Výkon terénní sociální práce, která je mou pracovní náplní, je především praktickou disciplínou, lišící se od ostatních pomáhajících oborů, a právě získané studijní informace mi pomáhají lépe řešit problémy lidí nacházejících v obtížných životních situacích, mezi které výkon sociálního pohřbu bezesporu patří. Při své činnosti v tu chvíli vycházím z mnoha vědních oborů, které moje práce propojuje a které jsem se snažila prostřednictvím svého studia prohloubit. Vzhledem k danému tématu musí být každý sociální pracovník dobrým psychologem. Lidé přicházející s prosbou o výkon sociálního pohřbu jsou často v platební neschopnosti, do které je přivedla skutečnost vztahující se k jejich životu a nemusí to být nutně pouze jejich přičiněním. Studium psychologie mi usnadnilo orientaci v pochopení složitých emočních pochodů odehrávajících se vně klienta, ať jde o stud, pocit ponížení, či naopak vychytralost a kalkulaci, se kterou se lze v této oblasti též setkat. Lépe se orientuji v lidské psychice a důsledněji si všímám i verbálních a neverbálních signálů, které lidé při komunikaci vysílají, a které mi dříve unikaly. Velkým přínosem pro mne je prohloubení znalostí pedagogických. Rozšíření poznatků využívám nejen v přímém kontaktu s klienty, ale i v písemných a dalších projevech. Příznivý vliv rozvoje pozoruji i ve vyjadřovacích schopnostech. Lidé, se kterými pracuji, mají často omezenou slovní zásobu a mnohdy nechápou významy některých slov a zkratek. Díky rozšíření znalosti v této oblasti jim podávám ucelené, srozumitelné informace, které jim pomohou zásadně eliminovat jejich problém a případně tak odvrátit rizika v jednání s dalšími institucemi. Dokážu jim vše lépe a srozumitelněji vysvětlit. Výkon sociálního pohřbu má i přímou souvislost s oblastí

právní. Právní otázky prostupují celým procesem úkonu. Díky studiu se v problematice lépe orientuji a svých zkušeností využívám v oblasti informovanosti klientů. Nejenže je dokážu směřovat na správné instituce, ale umím jim i lépe poradit jaké doklady sebou vzít k notáři, na soud, případně matriku. Jak se vyjadřovat a jak své požadavky formulovat, aby v jednání s institucemi byli úspěšní.

V tomto směru vidím ve svém studiu velký profesionální přínos a posílení kompetencí státního úředníka, který umí zařídit nejen výkon sociálního pohřbu a různých jiných dalších záležitostí, ale dokáže i lidsky utěšit a povzbudit pozůstalé ve složité životní situaci.

2.1 MRTVÉ LIDSKÉ TĚLO

Každý z nás je bytostí, jenž vlastní tělo, kterým se liší od ostatních. Naše tělo se v průběhu života vyvíjí a s přibývajícím věkem je na něm čím dál tím více znát, jak jsme se k němu po celý život chovali a jaký život jsme žili.

Dnešní doba rozvinutého lékařství dokáže s lidským tělem zázraky, ale též přeje různým módním výstřelkům, které tělo nenávratně poškozují a vrývají do něj své stopy. A za vším tím stojí lidská ješitnost a povrchní touha odlišit se od ostatních. Kult těla je mnohdy upřednostněn před intelektem, či lidskou moudrostí, a postarší generace si oprávněně klade otázky, zda ten hoch s potetovaným krkem a pažemi, dready ve vlasech, pěticentimetrovým plugem v ušním boltci a piercingem pod spodním rtem, bude vůbec kdy zodpovědně pracovat, aby z jeho daní zbylo na důchody. Někdy se člověk sám sebe táže, zda si mladí lidé vůbec uvědomují, že za třicet, čtyřicet let se jejich priority postupem věku změní, a bude velmi komické pohlížet na vrásčitou dámu s potetovanými zády, či stařečka s otvorem v ušním lalůčku, velkým jako mince. To vše je ale otázkou názoru. Neboť nevíme, co bude společensky přijatelné, či nepřijatelné za několik desítek let. Rozhodně však víme, že všichni jednou budeme ležet nehybní, a to, co nazýváme naším tělem, pokryje bílý háb.

Současná soudně lékařská thanatologie stanoví, že lidská smrt je nezvratnou a trvalou zástavou srdeční činnosti, s níž se pojí trvalá a nezvratná zástava dýchání, včetně zániku veškerých funkcí mozku. Všeobecně řečeno jde o trvalé a nezvratné zastavení všech životních pochodů v těle, s nímž se pojí definitivní přerušení souhry všech orgánů při

látkové výměně organismu. Pokud si však představujeme, že celý organismus umírá naráz a okamžitě, mýlíme se. V otázce vlastní smrti můžeme hovořit o umírání pomalém, klinické smrti a smrti biologické. Pomalé umírání může trvat několik hodin, ale i dnů. Proces začíná nevratným poškozením životně důležitého organismu jakým je srdce, oběhový systém, játra, plíce a s nimi spojené dýchání, případně ledviny. Tato skutečnost má za následek postupné poškození a vyhasínání mozku.¹⁵

U klinické smrti naopak nastává současně zástava dechu a srdeční činnosti. Klinická smrt znamená zakončení těžkých změn v organismu při rozsáhlém zranění, či chorobě. Organismus je však stále ve stavu funkčního metabolismu. Neboť centrální nervový systém doposud funguje, je u klinické smrti v případě včasného zásahu ještě možná resuscitace (vzkříšení osoby a její návrat k životu). Smrt biologická (v lékařství označená jako „smrt individua“, či „jistá smrt“) nastává do 5 až 7 minut po smrti klinické. Za tuto dobu dojde u umírajícího již k nezvratnému poškození centrálního nervového systému, což je stav neslučitelný s dalším životem. Pokud dojde k úplnému naplnění některého z výše uvedených aspektů a z těla vyprchá život, hovoříme pak o dříve vitálním organismu jako o „mrtvém těle“, případně „mrtvole“. *„Mrtvé tělo ukazuje na toho, kdo je mrtvý a nepřítomný, a přesto v mrtvole zanechává přechodnou formu tělesné blízkosti. Mrtvý je přítomný v mrtvém lidském těle, ale nejen v něm: v každém ostatku je přítomno něco, čímž se jistá osoba v životě představovala a realizovala. Zemřelá osoba byla v uplynulém životě tímto tělem a zároveň měla toto tělo.“*¹⁶ – citovaný rakouský občanský zákoník občanský (ABGB) z roku 1811 definoval mrtvolu jako pokračující osobnost a vyňal ji z právních vztahů, pokud existovala jako tělo určité osoby, na kterém ještě nezačal tlecí proces.

V případech souvisejících s výkonem sociálních pohřbů je nalezení mrtvého lidského těla na území obce často spojeno s bizarní situací, kterou si nikdo z nálezců dobrovolně nepřál. Není výjimkou, že mrtvého bezdomovce, či osaměle žijící osobu bez známek života najdou děti, člověk na procházce se psem, zahrádkáři ve svých koloniích, či sběrači hub v lese. Takový nález je vždy spojen s traumatem osoby, která mrtvé lidské tělo našla a v každém z těchto případů hraje základní roli prvek všeobecně zvaný „mrtvé lidské tělo“.

¹⁵ Dogoši, M., Kvapilová, H., *Soudní lékařství pro právníky a policisty*. 2.vyd., Praha: Aleš Čeněk s.r.o., 2007.

¹⁶ Kotrlý, T., *Pohřebnictví*, 1. vyd., Praha: Linde Praha, 2013, s.36.

Lidské pozůstatky a ostatky

Kromě kriminologických termínů „mrtvé lidské tělo“, či „mrtvola“, se lze v pohřebnictví ještě setkat s terminologií „lidské pozůstatky“ a „ostatky“. Jmenované atributy ošetřuje zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví ve znění pozdějších předpisů, který pod pojmem „lidský pozůstatek“ stanoví jakoukoliv nalezenou část lidského těla, či část těla, která byla zemřelému odebrána.¹⁷ Pojmem lidský pozůstatek tedy rozumíme např. kosterní pozůstatky, či zbytky lidské bytosti po rozsáhlém mechanickém poškození - třeba při autonehodě, požáru, ale i vraždě. Lidským pozůstatkem je však i lidský plod po samovolném potratu, či mrtvě narozené dítě, pokud je mu podle zákona o pohřebnictví sjednáno pohřbení. Všeobecně lze tedy říci, že „lidským pozůstatkem“ definujeme mrtvé tělo, či jeho část do doby pohřbení § 2 písm., a) a b) zákona č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví). V pojmu „lidské ostatky“ jsou pak zahrnuty veškeré „lidské pozůstatky“, které byly již pohřbeny.¹⁸

Poslední dobou však zaznamenávám, jakoby se ve spojitosti s úmrtím a lidskými pozůstatky vytrácela úcta v nás. Jako bychom ztráceli ze sebe něco lidského. To, čím se odlišujeme od ostatních živočichů - a tím je soucit a úcta. Veřejné sdělovací prostředky se předhánějí, který z nich dříve předloží diváku, či čtenáři věrohodnější pohled na lidské ostatky, ležící na okraji silnice vedle zdevastovaného automobilového vozu. Večerní zprávy jsou plné záběrů tragických nehod, vražd, smrtelných úrazů a umírajících na bojišti ve válečných konfliktech. Případně jsme zváni firmou Premier Exhibitions na výstavu Bodies Revealed.

Smrt se stala jakýmsi reklamním tahem, poutající pozornost naší veřejnosti a proprietou, na které lze vydělat vysoké finanční částky. Zároveň se však stala i cenným zdrojem podnětů, nutících nás k zamyšlení nad našimi spontánními postoji k běžným životním projevům v naší současnosti. Neboť, kde je fotografová úcta k matce a rodině tragicky zesnulého, tolik zdůrazňovaná v § 92 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku? Kdo mu dal právo dokumentovat toto tělo.¹⁹ To jsou otázky, které by měly být kladeny ve veřejných sdělovacích prostředcích a kterými bychom se měli zabývat, nikoliv tyto dokumenty zveřejňovat. Lidské tělo není výstavní položkou a každý z nás by si měl uvědomit, že jednou to může být právě on, kdo bude takto „vystavován“.

¹⁷ Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví ve znění pozdějších předpisů, § 2.

¹⁸ Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví ve znění pozdějších předpisů, § 2.

¹⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, *Právní ochrana osobnosti*, § 92.

2.2 POSTUP ÚŘADU PŘI ZJIŠTĚNÍ NENADÁLÉHO ÚMRTÍ

NÁLEZ A OHLEDÁNÍ MRTVÉHO LIDSKÉHO TĚLA

Výkon sociálního pohřbu má ze 70 % spjitost s nalezením mrtvého lidského těla často osoby neznámé totožnosti, nemající u sebe žádné osobní doklady.

K nálezu může dojít kdekoliv v lokalitě spadající pod územní obce. Obvykle se jedná o veřejná prostranství, skládky, lesní porosty, opuštěné a polorozpadlé domy, různá zákoutí i odlehlá místa. V takovémto případě osoba, která tělo objevila často instinktivně (a zcela správně v souladu podle § 83 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách) volá k nálezu dva základní subjekty spojené s ohledáním těla mrtvého – zpravidla jednotku rychlé záchranné pomoci a jednotku Policie České republiky působící na území obce, kde byl nález učiněn. V případě nahlášení události na telefonním čísle 112 se k mrtvému tělu dostavuje Jednotka rychlé záchranné služby. Službu vykonávající lékař tělo ohledá a dle stavu zemřelého a viditelných posmrtných znaků stanoví předběžnou dobu smrti – obvykle v rozmezí dnů, přibližně i čas úmrtí. O nálezu učiní záznam a v případě, že identita mrtvého je známa a je znám i jeho praktický ošetřující lékař, u kterého je zesnulý registrován, zváží jeho povolání k případu, neboť v době pracovní doby je tento povinen vyplnit list o prohlídce zemřelého a základní prohlídku provést.²⁰

Osoba, která mrtvé tělo objevila, je po celou dobu výkonu základního ohledání mrtvého přítomna, a neměla by se až do doby svolení od místa činu vzdalovat. V případě nutnosti je jí též poskytnuta první lékařská pomoc, neboť velmi často dochází k pocitům nevolnosti a slabosti v důsledku prodělaného šoku, spojeného s nečekaným nálezem.

Vzhledem k prvotnímu ohledání nalezeného mrtvého těla se v souvislosti s lékařskou prohlídkou zesnulého setkáváme s termínem „List o prohlídce zemřelého“. Jde o doklad vystavený lékařem, který prohlídku prováděl a který zesnulého doprovází na jeho cestě dál. Doklad se od roku 2014 sestává z části A a části B. V části A jsou obsaženy základní data vzhledem k osobě zesnulého, jakými jsou jméno, příjmení, datum narození, rodné číslo, místo trvalého pobytu, pohlaví, ale i číslo zdravotní pojišťovny. Dále obnáší informace o pravděpodobnosti datu úmrtí a místu nálezu zemřelého. Důležitým je bod č. 13a, kde lékař uvádí, zda u mrtvého nevzniká podezření z infekce, kontaminace radioaktivní látkou, zda nejde o pracovní úraz, podezření na úmrtí v souvislosti s výkonem povolání, či trestný

²⁰ Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, § 83.

čin. Tyto informace jsou důležité pro návrh prohlízejícího lékaře k určení pitvy patologicko – anatomické, nebo zdravotní – dle podezření, zda úmrtí bylo například způsobeno trestným činem, či nikoliv. Jsou zde ale i takové informace, jako je přítomnost nesenímelných náhrad, nebo protéz z drahých kovů v těle zemřelého. V případě, že je lékařská pitva nařízena, část A i B listu o prohlídce zemřelého odešle spolu s tělem k pitvě. Tam se na část B listu o prohlídce doplní informace o příčinách smrti. Originál části A poté zůstává na matrice příslušného úřadu, jednu kopii využívá pohřební služba k obstarání pohřbu, další kopie je matrikou odeslána na Český statistický úřad k oficiální statistice zemřelých, a jednu kopii má k dispozici obvodní lékař, který je povinen část A listu o prohlídce zemřelého archivovat ve své ordinaci, dokud si list nevyzvedne osoba blízká, která vypravuje pohřeb. Část B listu o prohlídce zemřelého je pak odeslána na Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, který shromažďuje a využívá listu o prohlídce zemřelého pro kontrolu dalších zdravotnických informačních systémů (např. registr novotvarů).²¹

Dalším subjektem, který zpravidla již v průběhu zásahu lékaře do řízení vstupuje, je Policie ČR. Po zjištění základních informací o události a zevrubném ohledání místa nálezu zaznamenává iniciály (pokud jsou zjištěny) mrtvého a iniciály nálezce těla, včetně adresy a telefonního, či dalšího kontaktu na jeho osobu. Teprve poté může být člověk, který lidské ostatky našel z místa objevení propuštěn s tím, že v případě potřeby dalších informací a spolupráce bude policii k dispozici. Pokud vzniká podezření z trestného činu, nebo není na první pohled jasná příčina úmrtí, kontaktuje obvodní Policie ČR policii kriminální, která tělo ohledá, nafotografuje, zajistí stopy a otisky. V tomto bodu vstupuje do popředí predikce tak zvaného „koronera“ – což je profesionální ohledávač lidských ostatků, pracující z pravidla při kriminální službě. Tento se pak po společně poradě s lékařem domlouvá na definitivní verzi pitvy nalezeného těla.

Ve zdravotnictví jsou rozlišovány dvě základní pitvy lidského těla - pitva zdravotní a pitva soudní (tak zvaná patologicky anatomická pitva). Pitvy zdravotní se řídí směrnicemi vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 19/1988 Sb., § 4.²² U mrtvých osob, kde vzniká podezření, že úmrtí mohlo vzniknout trestným činem, či kde je toto podezření evidentní, se pak postup řídí orgány činnými v trestním řízení podle § 115 odst. 1 trestního řádu.²³ Zde

²¹ Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách ve znění pozdějších předpisů.

²² Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 19/1988 Sb., § 4.

²³ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, § 115.

je nutné podotknout, že soudní pitvu ohledávající lékař doporučuje, ale o jejím provedení nerozhoduje. Soudní pitvu vždy provádějí dva lékaři – znalci z odvětví soudního lékařství. Vlastní pitva se skládá z úkonu zevní a vnitřní prohlídky mrtvého lidského těla. Má-li na sobě mrtvá osoba oblečení, provádí se před zevním ohledáním podrobná prohlídka oděvu a obuvi. Zevní prohlídka se pak sestává z popisu všech viditelných znaků mrtvého. Je konstatováno pohlaví, výška, váha, celkový stav kostry, výživa těla, věk, často i hmotnost. Dále lékař vždy popisuje posmrtnou ztuhlost těla, tonus kůže a mrtvolné skvrny. Provádí prohlídku hlavy, trupu a končetin se zaměřením na změny, které mohly vzniknout v důsledku choroby, či úrazu. V případě poranění popisuje jeho charakter – např. bodné a sečné rány, pohmožděniny, krevní podlitiny, jejich umístění a počet. Při prohlídce vnitřní se patolog zaměřuje na tři hlavní tělní dutiny - dutinu hrudní, břišní a lebeční. Vyšetření často předchází rentgen. Po provedení pitvy lékař sepisuje pitevní protokol, všeobecně zvaný jako „pitevní nález“. Pitvu vykonávající lékař následně doplní List o prohlídce zemřelého a odešle jej na matriku příslušného Obecního úřadu dle místa úmrtí zesnulého k vydání Úmrtního listu. V případě nařízení soudní pitvy je pak tělo na základě rozhodnutí státního zástupce předáno Pohřební službě, která teprve až s ohledem na toto rozhodnutí může nebožtíka převést do chladicího zařízení pohřební služby. Lhůty rozhodnutí státního zástupce mohou být i 14-ti denní. Teprve následně se vypravitel pohřbu může dostavit a zařídit další náležitosti ve věci pohřbení zesnulého.²⁴

Pitva tak slouží především ke zjištění příčiny a okolností úmrtí, a v některých případech stanovených zákonem od ní nelze upustit. V jiných případech, kdy ohledávající lékař nemá o příčině smrti žádných pochybností, může být od pitvy lidského těla upuštěno. Podrobně je pak řešena otázka určení doby smrti. Přesné stanovení je odvozeno z posmrtných změn registrovaných na zesnulém a lze jej určit v intervalu několika dní.

Pitvy jsou prováděny v souladu se zákonem č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu ve znění pozdějších předpisů. A dále pak vyhláškou Ministerstva zdravotnictví ČR č. 19/1988 Sb., o postupu při úmrtí a pohřebnictví, při čemž absolutně povinné anatomické pitvy jsou vykonávány na osobách mladistvých zemřelých do 18 let věku, těhotných ženách, u sebevrahů a v případech podezření z vraždy.

²⁴ Dogoši, M., Kvapilová, H., *Soudní lékařství pro právníky a policisty*. 2. vyd., Praha: Aleš Čeněk s.r.o., 2007, s.55-57.

2.3 ÚČASTNÍCI ŘÍZENÍ V PŘÍPADĚ SOCIÁLNÍHO POHŘBU

Výkon sociálního pohřbu je záležitostí, která se z hlediska pracovního dotkne mnoha subjektů státní veřejné správy.

„Mrtvé lidské tělo, res extra commercium, věc mimo dědictví a obchod, není předmětem in iure obecně, není ani subjektem, vůči kterému mohou nebo mají být vykonávána práva a zvláště povinnosti jiných. Mrtvé lidské tělo proto nikdo ze zákona pohřbít nemusí. Nesjedná-li nikdo pohřbení, je povinna je zajistit obec, na jejímž území k úmrtí došlo, nebo kde byly lidské pozůstatky nalezeny, případně vyloženy z dopravního prostředku.“²⁵ – těmito slovy lze zjednodušeně vyložit ustanovení o pohřbívací povinnosti obce dle § 5 odst. 1 č.256/2001 Sb., o pohřebnictví.

Mezi subjekty dotčené výkonem sociálního pohřbu řadíme:

- obec (odbor sociálních věcí a zdravotnictví, matrika);
- subjekty oznamující úmrtí (pozůstalí, zdravotnické zařízení, Ústav soudního lékařství, Pohřební služba);
- notářskou kancelář;
- Ministerstvo pro místní rozvoj;
- Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových.

Obec

V případě výkonu sociálního pohřbu je hlavním subjektem celého řízení obec. Pokud se do 96 hodin od úmrtí zesnulého neozve žádný vypravitel pohřbu a například poskytovatelé zdravotní služby již nemohou nadále zajišťovat uložení jeho pozůstatků, spadá zajištění pohřbení mrtvého do její kompetence. Vzhledem ke skutečnosti, že sociální pohřby nejsou vykonávány s pravidelností a vyskytují se spíše nahodile, jsou tyto případy řešeny v rámci samostatné působnosti obce a nejsou pro ni vytvářeny žádné zvláštní rozpočtové zdroje. Přesto se jedná o činnost, která vyžaduje věcně i právně kvalifikovaného odborníka, kterým je převážně pracovník sociálního odboru působícího při obecním úřadě. Přenechat agendu spojenou s výkonem sociálního pohřbu odborům sociálních věcí se jeví jakousi přirozenou posloupností vztahující se k výkonu sociální práce. Je to převážně sociální pracovník, který má největší množství informací o pohybu osob bez domova, či lidí

²⁵ Kotrlý, T., *Rodinné listy*, březen, 2012, s.24.

žijících osamoceně na území, které ve svém regionu pracovně monitoruje a spravuje. To, že se nejedná o práci jednouchou, je všeobecně známo. Sociální pracovník najednou stojí před otázkami, které běžný vypravitel pohřbu neřeší, či řešit nemusí. Jednou z otázek, kterou se často zaobírá je vyhledávání osob blízkých zemřelému a dále pak nelehký úkol přesvědčit tyto osoby, aby zesnulému pohřeb vypravili. Sám sobě musí položit i otázku, zda nabídne, a vůbec má z etického hlediska právo darovat tělesnou schránku zesnulého pro účely vědy a výzkumu. Jak nakládat s majetkem mrtvého, zda vydat urnu pozůstalým, a za jakých podmínek. Jakým způsobem po dědicích, kteří se nepřihlásili k výkonu pohřbu vymáhat dluhy spojené s výkonem pohřebního aktu, a v neposlední řadě jak uplatnit proplacení nákladů spojených s výkonem pohřbu po Ministerstvu pro místní rozvoj.

Výrazným pomocníkem sociálního pracovníka při řešení otázky vyhledávání příbuzných zesnulého je registr obyvatel daného regionu. Jako oprávněná osoba může sociální pracovník do tohoto registru nahlížet, případně si vyžádat další kontaktní informace o příbuzných v rámci republiky. Rychlým způsobem tak může zjistit i osoby, které v minulém období pozbyly státního občanství, dále pak cizince, kteří v České republice uzavřeli sňatek a jsou otcem, či matkou nezaopatřeného dítěte, případně manželkou nebo manželem, registrovaným partnerem, nebo dítětem zemřelého.

Daleko složitějším pak bývá jednání s pozůstalými ve věci přesvědčení, aby pohřeb svému příbuznému vypravili. Jde o často o psychicky náročnou situaci, neboť mnozí z pozůstalých se o smrti svého příbuzného dozvědí náhle, až z úst sociálního pracovníka. Na světlo se tak dostanou ty nejintimnější záležitosti vně rodiny, se kterými úředník musí umět pracovat. Nebývá výjimkou, že zesnulý otec se například vůbec nestýkal se svými dětmi, že se sestra rozkmořila se svými sourozenci, rodiče se zřekli svých dětí, rodina žije na pokraji chudoby, a jiné případy. Je velmi těžké se v této situaci orientovat, natož do ní zasahovat. Jde o nelehký úkol, kdy sociální pracovník musí umět skloubit své etické a morální schopnosti k dosažení cíle vypravení pohřbu zesnulému nalezenému na území obce ze strany rodiny. Přičemž souhlas stran příbuzných je považován za malé vítězství. Je velmi těžké vypravit pohřeb člověku, který pro své příbuzné v životě neudělal nic dobrého. Zde už nejde nejen o finanční zatížení, ale i morální výši každého z nás.

Obec jako vypravitel sociálního pohřbu nemá postavení dědice a neodpovídá za dluhy zesnulého. Dědického řízení je účastníkem pouze tehdy, pokud zůstavitel nezanechal

žádný majetek, případně zanechal majetek bez hodnoty, eventuelně zanechal majetek nepatrné hodnoty.²⁶

Matrika

Dalším subjektem v rámci vypravení sociálního pohřbu je matrika obce. Povinnosti matriky vyplývají ze zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách. Při každém úmrtí vypisuje ohledávající lékař list o prohlídce zemřelého, kdy část A tohoto listu je poté zdravotnickým zařízením, či Ústavem soudního lékařství předán matrice. Zápis do knihy úmrtí bývá proveden na základě dvou dokumentů. Jedná se buď o pravomocné rozhodnutí soudu o prohlášení fyzické osoby za mrtvou anebo na základě právě již zmíněného listu o prohlídce mrtvého. „*Poskytovatel zdravotních služeb je povinen oznámit úmrtí příslušnému matričnímu úřadu do 3 pracovních dnů od prohlídky těla zemřelého, popřípadě od provedení pitvy na listu o prohlídce zemřelého.*“²⁷ V knize úmrtí jsou vedeny údaje o místě úmrtí, roku, měsíci a dni úmrtí. Dále pak iniciály zesnulého, den, měsíc a rok narození, rodné číslo, pohlaví, osobní stav, případně rodné příjmení, státní občanství a místo trvalého pobytu. Na základě této dokumentace je poté vystaven Úmrtní list zesnulého. Matriky jsou též ze zákona povinny neprodleně oznámit úmrtí místně příslušnému soudu v rámci podnětu projednání dědictví.²⁸

Darování těla pro vědu a výzkum

Jednou z možností, jak se obce mohou vyhnout vypravení sociálního pohřbu je darování těla zesnulého k vědeckým účelům. Anatomické ústavy zabývající se výukou a výzkumem v oblasti medicíny jeví o lidské pozůstatky eminentní zájem. Lidské tělo je pro studenty nenahraditelnou fyziognomickou pomůckou, obsahující vše, co by měl budoucí medik vidět a znát, aby se z něj stal dobrý lékař.

Podmínkou darování těla pro vědecké účely je, že integrita zesnulého nesmí být porušena a zesnulý nesmí mít v bodě 13 a) listu o prohlídce zemřelého uvedeno, že tělo bylo za života infikováno nakažlivou nemocí. V průměru se na každém anatomickém ústavu pitvá 6-8 lidí ročně. Možnost darování těla k vědeckým účelům je ukotvena vyhláškou č. 19/

²⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1634.

²⁷ Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách a o změně některých souvisejících zákonů, § 21.

²⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, část sedmá - dědění.

1988 Sb., o postupu při úmrtí a pohřbivnictví, § 11.²⁹ Lze tak však jedině tehdy, pokud se jedná o osoby s neznámou totožností a dále pak o osoby, které neučinily opatření o pohřbu, a ke kterým se do 96 hodin od zjištění úmrtí nepřihlásil žádný vypravitel pohřbu, ačkoliv osoby příbuzné byly obcí o úmrtí vyrozuměny. Zpravidla se však jedná o velmi závažné a těžké rozhodnutí, neboť se zde střetávají názory 2 zákonů: zákona č. 256/2001 Sb., o pohřbivnictví, § 5, odst. 1, kde se hovoří o zájmu zdravotnických zařízení o těla nebožtíků, a dále pak zákona č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, který upozorňuje, že lidské pozůstatky lze pro vědu a výzkum použít pouze tehdy, pokud s tím zesnulý za života prokazatelně souhlasil, či k tomuto dala souhlas osoba blízká zemřelému.

Úředník tak často řeší nejen dilema právní, ale i dilema osobní. Klade si otázku: „*Mám vůbec právo toto udělat?*“, „*Souhlasil by s tím zesnulý?*“, „*Co když se z nenadání objeví skutečnosti, které by před pár hodinami byly směrodatnými, a mé rozhodnutí zcela změnilo?*“, „*Nepřekračuju tím hranici, která mi nepřisluší?*“, „*Chtěl bych já, aby za mne o mém těle, byť mrtvém, a již zcela necitelném, někdo takto rozhodl?*“, „*Dovedu si sám sebe představit v situaci zesnulého?*“ To jsou desítky otazníků kolujících myslí člověka, který má o tak citlivé věci rozhodnout, a s jehož rozhodnutím mu z pravidla jen málokdo pomůže. Na straně jedné stojí osoba bez domova, s jehož pohřbem jsou spojeny určité náklady (a tudíž často tlak obce výdaje spojené se sociálním pohřbem ušetřit), na straně druhé etická otázka trápící úředníka, zda o někom takto rozhodnout může, a v konečném důsledku lidsky smí. Proto je verdikt rozhodnutí darování těla zesnulého nesmírně těžký, obzvláště pokud anatomický ústav musí být o darování těla vyrozuměn do 48 hodin od okamžiku úmrtí, a úředník se tak ocitá v psychickém i časovém tlaku, kdy má o věci rozhodnout.

V případě, že se rozhodne kladně, anatomický ústav na své náklady tělo zemřelého převezme a nakonzervuje. V současné době je používáno několik typů fixací a balzamování těl zesnulých. Jednou ze základních metod je napuštění těla fixační tekutinou. Takto nakonzervovaná těla dárců se pak v anatomických ústavech uchovávají i několik let a slouží studentům jako velmi cenná učební pomůcka. Jednou z nejdražších fixací často používaných v západních anatomických ústavech je metoda profesora Gunter von Hagens, kdy dochází k prosycení těla silikonem. Z hlediska lékařského jde o naprostou

²⁹ Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 19/1988 Sb., § 11.

a jedinečnou schopnost uchovat tělu dárce vnitřní orgány v původním stavu, které se opět stávají ničím nenahraditelnou učební pomůckou pro výuku budoucích mediků.

Po roce, dvou, kdy tělo aktivně slouží vědeckým účelům, je pak studenti důstojně pohřbí. Na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze bývá zvykem, že po skončení prací studujících na pitevně, uspořádá vedení ústavu v kostele Panny Marie Bolestné u Alžbětinek v Praze ekumenickou bohoslužbu a rekviem za dárce tělesných pozůstatků, kdy jsou pak poté těla v krematoriu zpopelněna a následně důstojně uložena do kolumbária, či rozptýlena v urnovém háji.³⁰

Posmrtné darování vlastního těla pro vědecké a lékařské účely je činem velmi ušlechtilým. Na základě domluvy mezi anatomickým ústavem a osobou dárce lze docílit dohody o darování těla ústavu, a srdce, či jakékoliv jiné části těla rodině. Stačí se pouze dohodnout s vedením ústavu a svoji vůli projevit při podpisu darovací smlouvy. Tak lze docílit naplnění rozhodnutí dárce darovat své tělo vědeckým účelům, přesto podvědomě zůstat s rodinou a všemi, které za života miloval.³¹

Ústav soudního lékařství

Mezi subjekty oznamující úmrtí, a též často žadatele o vypravení sociálního pohřbu, patří kromě zdravotnických zařízení i Ústav soudního lékařství.

Tento ústav sám spadá pod zdravotnická zařízení, jeho specifikum však spočívá v tom, že se v něm provádějí soudně patologické pitvy. Ústav soudního lékařství tedy do řízení vstupuje v případě podezření z násilného, či netypického úmrtí osoby. Legislativa soudní pitvy je ukotvena v zákoně č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, § 88, odst. 1. Zákon kromě již uvedené pitvy zdravotní a soudní rozlišuje ještě pitvy patologicko anatomické, které ústavy provádí za účelem zjištění základního typu nemoci zemřelého, komplikací kombinujících se typů nemocí a za účelem ověření klinických diagnóz a léčebných postupů. Posledním typem pitvy je pak již zmíněná pitva anatomická. Ústavy soudního lékařství vystupují jako oznamovatel úmrtí obci v případě, že policií vyhledání příbuzní na úmrtí svého zesnulého nereflektují, a o vypravení pohřbu zájem nejeví.

³⁰ Kotrlý, T., *Pohřebnictví*, 1. vyd., Praha: Linde Praha, 2013, s.104.

³¹ Stingl, J., *Anatomický ústav*, 3. lékařská fakulta, Univerzita Karlova, Praha.

Zdravotnická zařízení

V současné době v České republice zemře přes 100.000 lidí ročně. Z toho počtu pak asi 60.000 občanů umírá ve zdravotnických zařízeních a dalších asi 20.000 v ústavech sociální péče a léčebnách pro dlouhodobě nemocné.

Povinnost obce vykonat sociální pohřeb vznikne v případě, že dotyčný zemřel ve zdravotnickém zařízení nacházejícím se na území dané obce. Povinnost není vázána trvalým pobytem zesnulého, nýbrž zdravotnickým zařízením, které obec spravuje, či které je na území obce vystavěno.

Pozůstalí

Pokud v přímé linii zemře někomu z nás někdo blízký, stáváme se pozůstalými. Lékař provádějící ohledání těla zesnulého informuje o smrti osoby blízké, nebo-li pozůstalé – pokud jsou ovšem známy. O osobě pozůstalé jednoznačně hovoříme v případě, když zemřelý poskytoval pozůstalému výživu. Dle zákona č.89/2012 Sb., nového občanského zákoníku, § 22 jde o příbuzného v přímé řadě, sourozence, manžela, partnera a jiné osoby v rodinném nebo obdobném vztahu. Od této skutečnosti se pak odvíjí výčet dědiců ze zákona, případně ze závěti. V případě úmrtí pak pozůstalí vystupují v několika rolích. Jde o pozůstalé, kteří se ke svému zesnulému hlásí, truchlí a vystupují jako vypravitelé pohřbu. Může jít ale i pozůstalé, kteří pohřeb zesnulému sami nevypravili, nicméně hlásí se k němu jako možní dědicové.

V případě vypravení sociálního pohřbu však někdy může dojít k situaci, že se pozůstalí ke svému zemřelému hlásí, nicméně velmi špatná sociální situace, dlouhodobá nezaměstnanost, či vysoká zadluženost zmíněných nedovolí, aby pohřeb svému příbuznému vypravili. V takovém to případě sami na obci žádají o vypravení sociálního pohřbu. Vyhovění takovéto žádosti vždy předchází místní sociální šetření v rodině žadatelů, které prokáže odůvodněnost tohoto požadavku. Jednání ze strany úřadu by mělo být krajně citlivé, ale objektivní. V odůvodněných případech jsou pozůstalí vystavěni směsici pocitů studu a nemohoucnosti svoji situaci díky sociálním poměrům nijak změnit a pohřbít tak svého zesnulého, kterého milovali, a kterého jim momentální situace, ke které přispívá i dlouhodobá hospodářská krize, nedovolí důstojně pochovat. Jednání úředníka je v takovémto případě prověřením nejenom profesionálních, ale i lidských kvalit.

Pohřební služba

Pro provozovatele pohřební služby je práce s mrtvými lidskými těly jejich živností. Pohřební služba se zaobírá agendou pohřebnictví v širokém pojmu slova od objednávky pohřbení, výtisku parte, přípravy zesnulého k samotnému aktu až po předání urny s popelem zesnulého vypravitelům pohřbu. V případě pohřbu sociálního by obec měla na výběr pohřební služby vypsát výběrové řízení podle zákona č.137/2006 Sb., o veřejných zakázkách. Jedním z významných kritérií znaku solidnosti a kvality prováděných služeb je tak zvaný Znak kvality, propůjčovaný Sdružením pohřebnictví vždy jen na určitou dobu. „Někteří provozovatelé se mohou prokázat certifikátem systému managementu jakosti dle ČSN EN ISO 9001 pro činnosti poskytování služeb na pohřebištích s použitím celoevropské normy pro pohřební služby ČSNEN 15017 z roku 2006.“³² V takovém to případě je třeba, aby obec přesně stanovila, v jakém rozsahu budou služby poskytovány, a tento rozsah by měl být pohřební službou písemně potvrzen.

Notář

Každá smrt je neopomenutelně spojena s dědickým řízením. Příslušnou notářskou kancelář, která vstupuje do procesu jako soudní komisař, pověřuje příslušný městský nebo okresní soud, kterému bylo úmrtí stran matriky hlášeno. Notářská kancelář bývá pověřena podle místa trvalého pobytu zemřelého a provádí kontrolu stavu bankovních účtů zemřelého do doby, než zesnul. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v současné době ukotvuje 245 paragrafů z oblasti dědictví, práva na pozůstalost, závěti, dědické smlouvy, neopomenutelných dědiců, vydědění, nabytí pozůstalosti i potvrzení dědictví.³³

Ministerstvo pro místní rozvoj

Ministerstvo pro místní rozvoj má mimo jiné působnosti na starosti i výkon funkce ústředního orgánu státní správy v oblasti pohřebnictví. V souvislosti s výkonem sociálních pohřbů refunduje obcím vzniklé náklady, vede statistiky o počtu vykonaných sociálních pohřbů a řeší otázky spojené s územním plánováním pohřebišť.

³² Ministerstvo pro místní rozvoj, *Základní informace pro pozůstalé*, Praha 1, 2013.

³³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, *Hlava III – dědické právo*.

3 VÝKON SOCIÁLNÍHO POHŘBU A ÚKONY S NÍM SPOJENÉ

Dnešní doba je složitá a přináší sebou různé, nově vznikající patologie, o kterých naše společnost před dvaceti lety neměla ani ponětí. Nedostatek soucitu, nezájmu a finanční nemohoucnosti dává v oblasti výkonu pohřbu a piety podklad pro vznik další z nich. Stejně jako se z nás vytrácí úcta a sounáležitost k sobě samým, vytrácí se z naší společnosti i úcta a zodpovědnost k našim zesnulým. Lidé nejenže nejsou mnohdy schopni pohřeb svému zesnulému vypravit, ale dost často o to ani nemají zájem, a naprosto záměrně tak parazitují na zákonné povinnosti obce zesnulého pohřbít, pokud se k jeho osobě nepřihlásí žádný vykonavatel pohřbu. Dle statistiky Ministerstva pro místní rozvoj bylo v roce 2007 na území ČR vykonáno 140 sociálních pohřbů. V roce 2013 to bylo již 1445 pohřbů – tedy více jak desetinásobek.

Příběhy lidí umírajících na ulici, či v naprostém osamění mohou být různé. Postup při výkonu sociálního pohřbu ale bývá na všech obecních úradech obdobný.

Technik márnice obvykle oznámí obci sdělení o uložení mrtvého těla, o jehož pohřbení prozatím nikdo neprojevil zájem. Úředník obce požádá technika o předání části A listu o prohlídce zemřelého. Po přečtení základních dat mrtvého zjišťuje místo ohledání těla z důvodu ověření místní příslušnosti a telefonuje lékaři, který ohledání provedl. Po lékaři žádá sdělení, zda byla u místa ohledání PČR, a zda bylo ze strany lékaře požádáno o hledání osob blízkých. Pokud tak učiněno nebylo, požádá sociální pracovník o spolupráci PČR a v případě další domluvy začíná po osobách blízkých pátrat též. Pokud v části A listu o prohlídce zemřelého nejsou v bodě 13 uvedeny poznámky o infikovanosti zesnulého, či nejde o cizího státního příslušníka, a v době do 48 hodin od chvíle úmrtí je jisté, že nebude existovat žádný vypravitel pohřbu, je možné kontaktovat anatomický ústav a po zvážení tělo darovat k vědeckým účelům. Pokud se tak úředník nerozhodne, doba 96 hodin od data úmrtí se blíží, a osoby blízké jsou nadále hledány, vykoná kontrolu, zda je tělo nebožtíka řádně chlazeno. Pokud jsou nalezeny osoby blízké, po kontaktu PČR, která úmrtí pozůstalým oznamuje, tyto osloví, a snaží se docílit domluvy o výkonu pohřbu ze strany pozůstalých. V případě, že se toto nepodaří, a 5 den po úmrtí je již jasné, že bude sociální pohřeb vykonán, vybírá pohřební službu. Jménem obce rozhoduje o výběru pohřební rakve, způsobu pohřbení a pietě. Pokud PČR přichází se sdělením, že se přece jen nečekaně objevily stopy po příbuzných, nenechává se úředník zastrašit nákladností mrazení a delší úchovy těla zesnulého, neboť pieta a úcta k zesnulému má za všech

okolností přednost. V případě, že se tak nestane, přebírá tělo zaměstnanec pohřební služby a vykoná akt pohřbení. Pokud byl zvolen žeh v krematoriu, § 92 zákona č.89/2012 Sb., občanského zákoníku říká, že: „*Nejsou-li lidské ostatky uloženy na veřejném pohřebišti, má na jejich vydání právo osoba, kterou člověk před svou smrtí výslovně určil; jinak postupně jeho manžel, dítě nebo rodič, a není-li žádný z nich nebo odmítnou-li ostatky převzít, převezme je jeho dědic.*“³⁴ Povinností sociálního pracovníka je tedy urnu s pozůstatky převzít a v případě, že není vysloveně zimní počasí, vykonat pietu rozptýlením obsahu urny v urnovém háji, případně uložením urny do obecního hrobu, či hrobky. V případě, že tak neučiní a na úřad se dostaví dědic s žádostí o vydání urny zesnulého, je povinen mu ji úředník dle § 92, zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku vydat, byť by dědic pohřeb nezajistil. Dědicové nejenže na urnu mají právo, ale ze zákona by si měli pro urnu přijít. Pokud tato situace nastane, žádá obec úhradu výkonu sociálního pohřbu po dědicích. Sociální pohřby se hradí z pozůstalosti. Pokud dědiců není, obec žádá u Ministerstva pro místní rozvoj o refundaci sociálního pohřbu. K žádosti musí úředník doložit fotokopii úmrtního listu nebo část A listu o prohlídce zemřelého, fakturu Pohřební služby o výkonu pohřbení, fakturu kamenických prací, výpis z účtu obce, že faktury byly uhrazeny a doklad o usnesení dědicového soudu o vypořádání dědictví po zesnulém. Vedení obcí často motivuje úředníky k úsporám na výkonech sociálních pohřbů. Ministerstvo pro místní rozvoj však v odůvodněných případech refunduje náklady za pohřbení osoby bez domova, či osoby nalezené na území obce až do výše 50.000,- Kč. V době, kdy se všude šetří a počet sociálních pohřbů rapidně vzrůstá, jde o ojedinělý jev, plně odvislý od důvěry ministerstva v práci úředníka obce. Nadřazený orgán tak upřednostňuje lidskost a pietu vůči zesnulému na prvním místě. Úředník vykonávající agendu sociálních pohřbů, mající z hlediska své pracovní pozice lidský vztah k zesnulým, kterým pohřeb vypravuje – ať se jedná o osoby bez domova, či sociálně slabé z jeho územního obvodu – může s ohledem na náplň své práce zajistit důstojné uložení pozůstatků v hrobce zřízené přímo pro tyto účely. Na správě místního hřbitova je možné zjistit, zda se na území nachází volná, opuštěná hrobka, o kterou se dlouhodobě nikdo nestará. Tu může obec na návrh úředníka odkoupit, zapsat jako obecní majetek a pak použít jako místo posledního odpočinku pro obecní bezdomovce, cizince a části těl, nalezených na území obce.³⁵

³⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 92.

³⁵ Městský úřad Velké Meziříčí, odbor sociálních věcí a zdravotnictví, vnitřní směrnice odboru.

Dědění ze zákona a stát v roli dědice

K 01.01.2014 vstoupil v platnost nový občanský zákoník, který v části třetí řeší absolutní majetková práva. Na místo původních 41 paragrafů starého občanského zákoníku řešícího otázku dědictví, se rozsah problematiky pozůstalosti značně rozšířil. Otázka práva na pozůstalost, pořízení pro případ smrti, závět', nástupnictví, odkaz zůstavitele, posloupnost v dědění, vydědění, práva neopominutelného dědice, nabytí dědictví i dluhy postihující dědice, jsou řešeny v 245 nových paragrafech. Velký důraz je věnován otázce závěti. Nespornou zajímavostí je také novinka v posloupnosti dědiců. Zatímco v předchozích letech stát dědil poměrně často, od ledna 2014 dědí až na 9. místě – po pradědovi, strýci a tetě, dětech sourozenců a dětech od synovců a neteří. „*Nedědí-li žádný dědic ani podle zákonné dědické posloupnosti, připadá dědictví státu a na stát se hledí, jako by byl zákonný dědic. Stát však nemá právo odmítnout dědictví, ani právo na odkaz podle § 1594 odst. 1 věty třetí. Vůči jiným osobám má stát stejné postavení jako dědic, kterému svědčí výhrada soupisu.*“³⁶ Pozůstalí také mají mravní uzákoněnou povinnost splnit nebožtíkovi jeho poslední vůli. Závět z pravidla vyžaduje písemnou formu a dle § 533 zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ji lze bez problému sepsat beze svědků. Musí však být pořízena výhradně v písemné podobě, vlastní rukou a zůstavitelem vlastnoručně podepsána. Z hlediska zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, § 175 obec v případě vypravení sociálního pohřbu není zahrnuta do postavení dědice. Dědického řízení se účastní pouze tehdy, když zůstavitel zanechal majetek jen velmi nepatrné hodnoty, případně majetek žádný. Za nepatrný majetek lze považovat majetek zpravidla nepřevyšující náklady pohřbu. Tento lze odmítnout. Odmítnutí však nese v případě vypravení sociálního pohřbu obci důsledky v podobě krácení refundace od Ministerstva pro místní rozvoj.

Zajímavostí je, že Ministerstvo financí České republiky, ve prospěch kterého veškeré odúmrťe připadají, nikde neuveřejňuje výši majetku, který stát získal v roli dědice. Neexistuje registr odúmrťe. Skutečnosti o výši majetku státem takto získaného se nehlásí ani poslanecké sněmovně. Ve výjimečných případech existují pouze tabulky o určitých částech České republiky, kde ve spolupráci s Krajskými úřady ke zpracování dat došlo.

³⁶ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1634.

Jedná se však o milionové částky. Čím více lidská společnost tíhne k právně nezávaznému stylu života, tím častěji se v předchozích letech ocital stát v roli dědice.³⁷

³⁷ Kotrlý, T., Vališová, J., „Pohřebnictví“, školení zaměstnanců obecních úřadů, Krajský úřad, Jihlava, 06.02.2014.

4 SPECIFIKA V OTÁZCE POHŘEBNICTVÍ

Minulost i současnost pohřebnictví je velmi zajímavým, čtivým tématem, nabízejícím nepřehledné množství rozmanitých informací, které se člověk z běžných sdělovacích prostředků a života nedozví, pokud o toto téma nejeví hlubší zájem.

Některé z nich si s ohledem na svoji zajímavost, či dokonce naléhavost dané problematiky, dovoluji uvést ve své bakalářské práci:

- První veřejná pitva v českých zemích byla uskutečněna v roce 1600. Na těle oběšeného muže ji ve dnech 8. - 12. června uskutečnil Jan Jessenius, slovenský lékař a filozof.
- Pokud v současné době zemře člověk, aniž by za svého života s posmrtnou pitvou výslovně souhlasil, je tato od ledna 2014 zakázána. Provést pitvu po smrti člověka lze jen v případě, že tak stanoví jiný zákon.³⁸
- Mrtvá lidská těla, včetně mrtvě narozených dětí a plodů po potratu, stejně tak i části těl odebraných při lékařských zákrocích nelze definovat jako biologický odpad. Člověk má právo být seznámen s tím, co se s jeho odňatou částí těla stalo. Rodiče pak mají právo pohřbít mrtvě nenarozené dítě i plod po potratu, pokud o to projeví zájem. V případě, že je mrtvě narozenému dítěti vypraven pohřeb, mají rodiče od ledna 2012 nárok na pohřebné.³⁹
- Porodí-li žena mrtvě narozené dítě mimo zdravotnické zařízení, nemá povinnost k této události přivolávat lékaře. Velmi stará oznamovací povinnost lékaři při „úmrtí osoby“ mimo zdravotnická zařízení byla naposledy kodifikována v ustanovení § 83 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách ve znění pozdějších ustanovení. Týká se však nálezu mrtvého dítěte. Ne dítěte mrtvě narozeného. Povinnost matky zaregistrovat dítě mrtvě narozené mimo zdravotnická zařízení vyplývá z ustanovení § 15 odst. 2, zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách ve znění pozdějších předpisů. Obdobně jako matka, která porodila mrtvě narozené dítě ve zdravotnickém zařízení, smí, v případě vypravení pohřbu, v souladu se zákonem č. 117/1995, Sb., o státní sociální podpoře, požádat o pohřebné na mrtvě narozené dítě. Matka tedy nemá povinnost k mrtvě narozenému dítěti mimo zdravotnická

³⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 115.

³⁹ Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře ve znění pozdějších předpisů.

zařízení přivolávat k ohledání lékaře, a ani tuto skutečnost oznamovat policii. Má však povinnost tuto událost ohlásit na matrice obce, a může (ale nemusí) uplatnit nárok na pohřebné, pokud dítěti vypraví pohřeb.⁴⁰

- V České republice je v průběhu každého roku průměrně evidováno 500 mrtvě narozených dětí a více jak 100.000 zemřelých osob.⁴¹
- Do roku 1961 byly v České republice zakázány církevní pohřby žehem. Ceny pohřbů žehem jsou u nás jedny z nejlevnějších v Evropě.⁴²
- Akt vložení rakve do hrobu se nazývá pohřbení. Opětovné vyjmutí rakve z hrobu (i kdyby se jednalo o časové rozmezí 5 minut) se již nazývá exhumací a k tomuto výkonu je potřeba mít povolení Krajské hygienické stanice.
- Průměrná cena pohřbu bez obřadu činí 13.000,- Kč.
- Pohřeb s obřadem a všemi náležitostmi stojí 25.000,- Kč a více.
- Pohřbení do země je dražší než pohřbení žehem.⁴³
- Aby majitel pohřebnictví zajistil finanční prostředky na mzdy pro 2 zaměstnance, musí pohřbít minimálně 5 těl do měsíce, přičemž nejméně 3 pohřby musí být vykonány s obřadem.⁴⁴
- České pohřební urny určené k uložení popela zesnulého mají obsah 3,5 l a jsou plastové. Urny používané v sousedním Německu mají obsah 4 l, a jsou z plechu. Plechové urny se časem rozpadnou, plastové nikoliv. České pohřebnictví je tedy z tohoto hlediska neekologické.⁴⁵
- Krematorium Klatovy umožňuje vypravitelům pohřbu kremaci zesnulého svépomocí.
- V České republice máme tři soukromá krematoria – v Táboře, Šumperku a Hustopečích u Brna.
- Návod, postup, či nějaká obřadní kniha, jak ukládat urnu na hřbitově neexistuje.
- Pokud v současné době, za doby svého života neuvedeme v kartě obvodního lékaře výslovný písemný souhlas se sdělením příčiny své smrti, nikdo, ani celoživotní partner, děti, a nejbližší příbuzní se příčinu naší smrti nedozví. Nejistí ji ani

⁴⁰ Kotrlý, T., Vališová, J., „Pohřebnictví“, školení zaměstnanců obecních úřadů, Krajský úřad, Jihlava, 06.02.2014.

⁴¹ Ministerstvo pro místní rozvoj, *Statistické vykazání ministerstva*. r. 2013.

⁴² Ministerstvo pro místní rozvoj, *Statistické vykazání ministerstva*. r. 2013.

⁴³ Vysibla, J., Pietas – Vysibla, Velké Meziříčí.

⁴⁴ Komínek, J., Pohřebnictví, Velké Meziříčí.

⁴⁵ Vysibla, J., Pietas – Vysibla, Velké Meziříčí.

Pohřební služba, ani matrika a není běžně uvedena ani v části A listu o prohlídce zemřelého. Příčina smrti zesnulého je po 01.01.2014 vepisována pouze do části B listu o prohlídce zemřelého a ten přímo z pitevny Ústavu soudního lékařství putuje na Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, který shromažďuje a registruje příčiny úmrtí české populace.⁴⁶

- Vedení krematorií registrují počty vykonaných žehů. Neregistrují již ale, co se s urnami zpopelněných zesnulých stane. Zákon to neukládá. V případě, že zesnulý za doby svého života projeví zájem být rozptýlen například do řeky, na louku, z útesu, či na oblíbené vyhlídce, kde rád sedával, a obřad bude vykonán pietně, je to možné, a z výše uvedeného důvodu nepostizitelné. Popel těla zesnulého je čistě biologický. § 92, odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku pouze stanoví, že naložit s lidskými pozůstatky a s lidskými ostatky způsobem pro zemřelého nedůstojným se zakazuje.⁴⁷
- Několik studentek Fakulty životního prostředí na České Zemědělské Univerzitě v Praze uvažuje o zřízení konceptu čistě ekologického hřbitova. Zatímco na jihu Anglie jde o věc zcela běžnou, v České republice se jedná o úvahu první. Takovýto druh pohřebiště striktně zakazuje cokoliv neekologického a komerčního. Na rozdíl od lesních hřbitovů, které artefakty piety dovolují, by zde nesměly být zapalovány ani svíčky a pokládány věnce. Povolen by byl pouze růst květin a stromů místní flory a fauny. Těla mrtvých by byla ukládána ve skrčené poloze přímo do země, oděna pouze v bílém rubáši z ekologického materiálu, eventuelně v rakvi z proutí. V záhlaví každého zesnulého by poté byl ihned vysazen strom dle jeho posledního přání. Hřbitov by měl budit dojem lesního háje. Jediným problémem je omezená kapacita vykonaných pohřbů, neboť co strom, to jeden hrob. Takto zasazený strom by nesměl být po dobu 100 let skácen. Ačkoliv se prozatím jedná pouze o záměr, již v tuhle chvíli budí způsob tohoto typu pohřbívání pozornost a veřejnost o něj projevuje zájem.⁴⁸

⁴⁶ Ministerstvo pro místní rozvoj, odbor rozvoje a strategie regionální politiky, odpověď na dotaz ze dne 04.03.2014.

⁴⁷ Ministerstvo pro místní rozvoj, odbor rozvoje a strategie regionální politiky, odpověď na dotaz ze dne 04.03.2014.

⁴⁸ Kotrlý, T., Vališová, J., „Pohřebnictví“, školení zaměstnanců obecních úřadů, Krajský úřad, Jihlava, 06.02.2014.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUM

5.1 CÍLE, METODY VÝZKUMU A STANOVENÍ HYPOTÉZ

Pracuji jako referent sociálního odboru městského úřadu s rozšířenou působností. Mojí cílovou pracovní skupinou jsou osoby bez domova, lidé žijící na okraji společnosti, dlouhodobě nezaměstnaní, alkoholici, romské etnikum a osoby vracející se z výkonu trestu odnětí svobody. Všichni tito lidé se obvykle potýkají s celou řadou problémů, kdy mezi nejzákladnější patří radikální nedostatek financí a odcizení s rodinou. Výkon sociálního pohřbu a vyhledávání osob blízkých jsou tedy součástí mé pracovní náplně.

Jelikož jde o práci psychicky náročnou, která sebou přináší spoustu etických i morálních otázek, rozhodla jsem se tématu pohřebnictví věnovat svoji bakalářskou práci. Zpravidla tomu totiž bývá tak, že nás smrt zasáhne nepřipravené a někteří z nás neví, co v případě úmrtí dělat a na koho se obrátit.

Cílem mého výzkumu bylo zjistit, jaká je úroveň povědomí veřejnosti o otázkách pohřebnictví. Zda jsme o své vlastní smrti ochotni popřemýšlet a zda by se z hlediska prevence dalo osamělým úmrtím nějakým způsobem předcházet.

Ve společenských vědách užíváme dvou základních metod výzkumu, a to metody kvalitativního a kvantitativního sběru dat.

Při svém výzkumu jsem zvolila metodu kvantitativní, neboť dle mého názoru lépe postihuje zkoumanou problematiku. Kvantitativní metoda je založena na deduktivním přístupu a zaměřuje se na hledání vztahů mezi dvěma a více proměnnými. Proměnnými výzkumník chápe realitu a cílem je odhalit, jak jsou proměnné mezi sebou závislé a proč.⁴⁹ Zkoumání vztahů mezi proměnnými umožňuje nalézt odpovědi na stanovený cíl výzkumu. Kvantitativní výzkumná metoda je přínosná zejména z hlediska získání velkého počtu dat v relativně krátkém čase, přičemž získaná data jsou přesná a z hlediska analýzy lze data zpracovat strojově, což celý proces výrazně usnadňuje.⁵⁰

Naopak nevýhodu dotazníkové metody spatřuji v možnosti špatného pochopení otázek. Proto jsem před distribucí dotazníků provedla předvýzkum, kdy jsem se u osmi

⁴⁹ Hendl, J., *Kvalitativní výzkum: základy teorie, metody a aplikace*, 3. vydání, Praha: Portál, 2005, s. 46-47.

⁵⁰ Hendl, J., *Kvalitativní výzkum: základy teorie, metody a aplikace*, 3. vydání, Praha: Portál, 2005, s. 49.

respondentů informovala na srozumitelnost dotazů. Tyto jsem pak v případě nejasnosti upravila.

Dotazníky byly anonymní a obsahovaly celkem patnáct uzavřených otázek. Úvodní otázky se týkaly pohlaví, věku, vzdělání a rodinného stavu respondentů. Otázky následující se vztahovaly k danému tématu - tedy závěti, vypravení pohřbu, otázce úspor a celkového pojetí zodpovědnosti dotazovaných. Poslední dvě otázky pak byly pojaty jako doplňující. Respondenti byli osloveni v počtu osmdesáti osob, kdy polovinu z nich činili muži a polovinu ženy. Toto dělení bylo záměrné, neboť souviselo s mojí hypotézou, že ženy jsou vzhledem k problematice tématu zodpovědnější než muži. Věková kategorie dotazovaných byla orientována v rozmezí třiceti až šedesáti let.

Na základě výše uvedeného cíle jsem si pro svůj výzkum stanovila následující čtyři hypotézy:

H1: Předpokládám, že většina respondentů otázku závěti v aktivním věku neřeší.

H2: Předpokládám, že ženy jsou v otázce postoje k vlastní smrti zodpovědnější než muži.

H3: Předpokládám, že převážná část respondentů ve věci vypravení pohřbu spoléhá na příbuzné.

H4: Předpokládám, že více jak 70 % respondentů na pohřeb ušetřeno nemá a upřednostňuje jiné, pro ně životně důležitější potřeby.

5.2 VÝBĚR RESPONDENTŮ

Výzkum byl prováděn v období listopadu a prosince 2013 na frekventované pěší zóně v okolí hlavního vlakového nádraží v Brně. Zbylá doplňující data byla získána v lednu 2014 ve městě Velké Meziříčí. V rámci získání dat bylo osloveno 80 respondentů, z nichž bylo 40 žen a 40 mužů. Již v počátku výzkumu byla zaznamenána jistá zdrženlivost a místy i rozpaky nad daným tématem. V sedmi případech byly dotazníky s omluvou na místě obratem vráceny. Respondentům byly otázky buď nepříjemné, nebo se omluvili, že na ně nejsou v současné době schopni odpovědět. V průběhu výzkumu byl několikrát zaznamenán zvláštní fenomén strachu a obavy, mající souvislost s lidskou pověřivostí podvědomě nevztáhnout na sebe dotazovaný problém. Osoby bez domova a žijící na okraji společnosti se vyjadřovaly daleko bezprostředněji, než osoby ostatní.

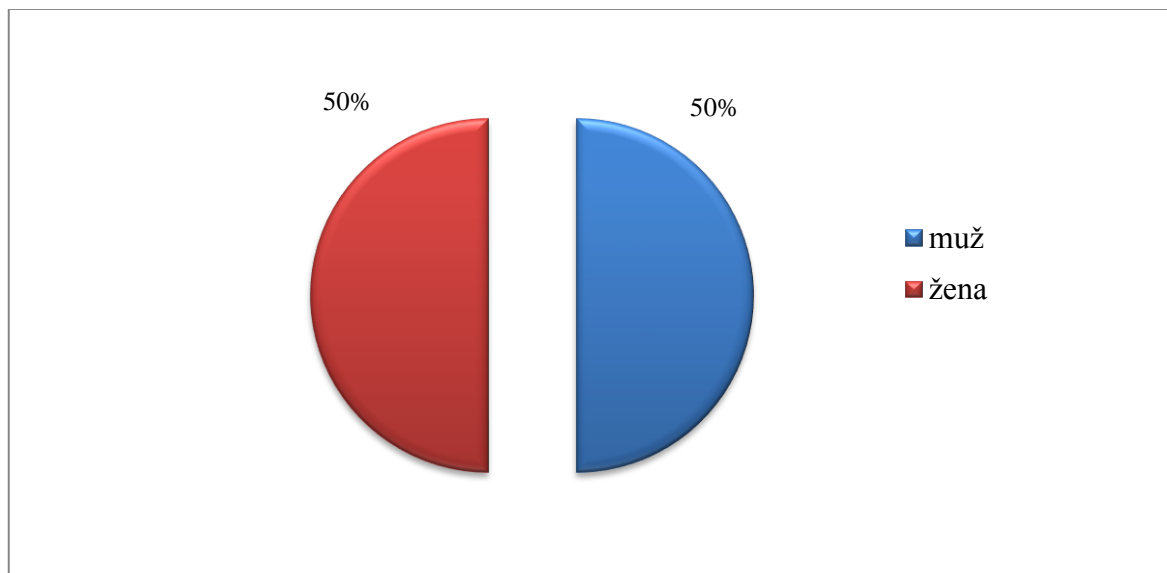
Otázka č.1: Pohlaví

Respondenti byli osloveni v počtu osmdesáti osob. 50 % z celkového množství činili muži a 50 % ženy. Dělení bylo zvoleno v přímé závislosti s hypotézou H2, záměrně.

Tab.č.1. Pohlaví

	Celkem	% celkem
Muž	40	50
Žena	40	50

Graf č.1. Pohlaví

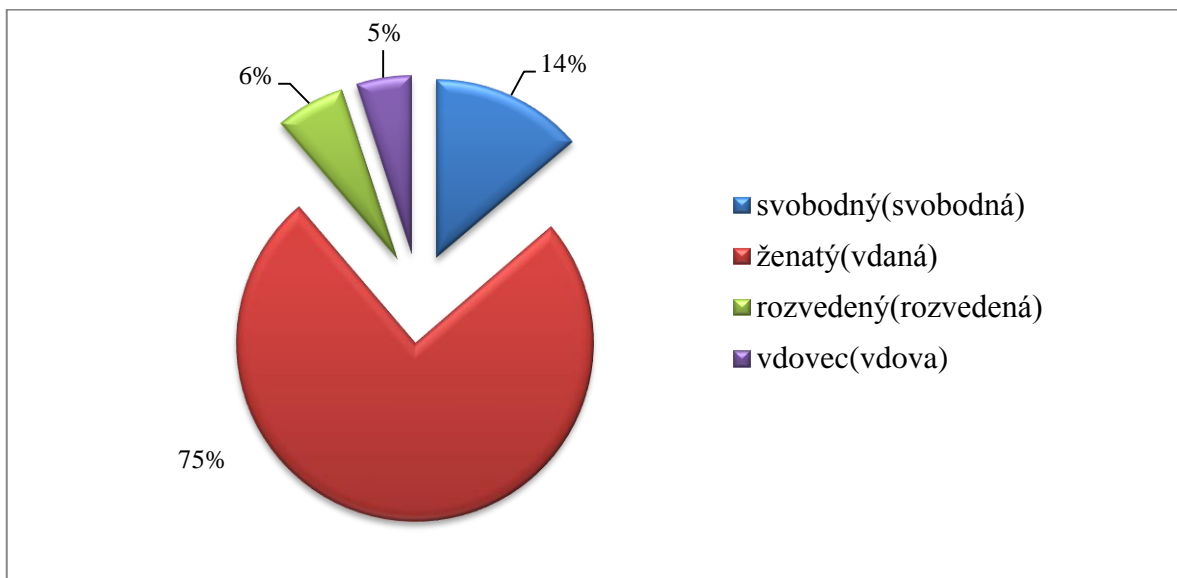
Otázka č.2: Rodinný stav respondentů

Ze získaných dat vyplynulo, že u odpovídajících mužů a žen převládaly osoby žijící v manželském a družském vztahu. Z dotazovaných mužů se jednalo o 32,5 %, u žen dokonce 42,5 %. Z celkového počtu 80 dotázaných pak osoby zadané byly zastoupeny v počtu 60. Vdovec, vdova (tedy osoby mající již zkušenost s vypravením pohřbu) vyplnili celkem 4 dotázky. Z tohoto počtu to pak byli dva muži a dvě ženy. Osoby svobodné byly zastoupeny v celkovém počtu 11 dotazovaných a osoby rozvedené v počtu 5.

Tab.č.2. Rodinný stav

	Muž	% mužů	Žena	% žen	Celkem
svobodný(svobodná)	8	10	3	3,75	11
ženatý (vdaná)	26	32,5	34	42,5	60
rozvedený(rozvedená)	4	5	1	1,25	5
vdovec(vdova)	2	2,5	2	2,5	4

Graf č.2. Rodinný stav

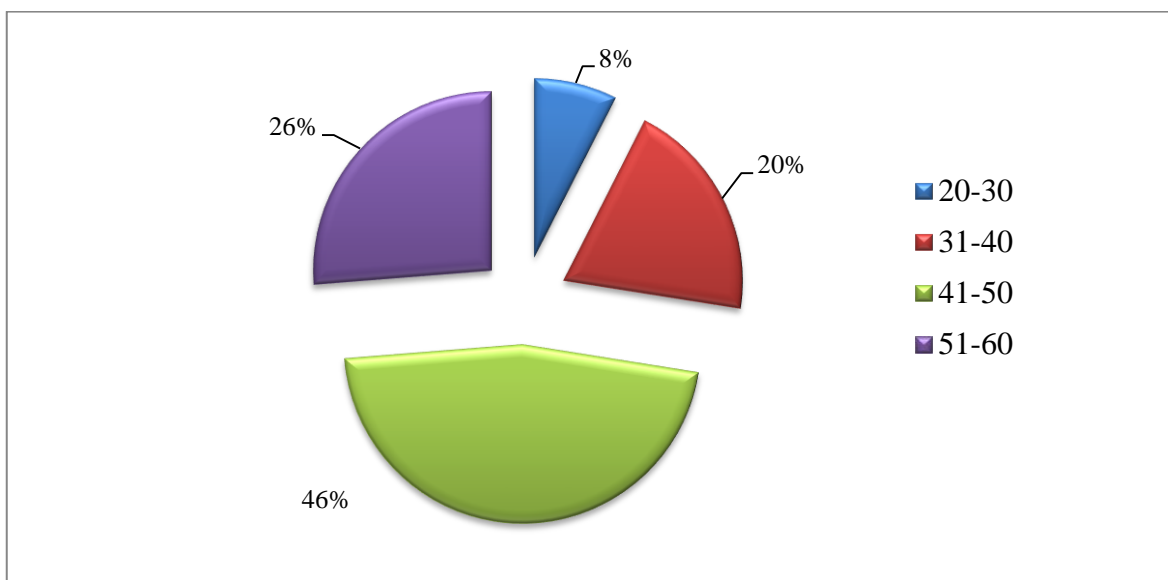
Otázka č.3: Věk dotazovaných

V rámci výzkumu převládala skupina věkové kategorie 41-50let. Z celkového počtu dotazovaných do této kategorie spadalo 37 osob, z toho 18 mužů a 19 žen. Ve věku 51-60 let poté bylo 21 respondentů. Odpovědi u těchto osob se mi jeví nejadekvátnějšími vzhledem k dané problematice, neboť střední generace by již měla mít k otázce smrti blíže než generace mladá, a nemělo by jí činit potíže o otázce vlastní smrti uvažovat. Paradoxně však všichni respondenti, kteří s omluvou dotazník vrátili nevyplněn, byli ve věku 41 až 60let, což bylo zjištěno přímým dotazem na danou osobu.

Tab č.3. Věk

	Muž	% mužů	Žena	% žen	Celkem
20-30 let	2	2,5	4	5	6
31-40 let	8	10	8	10	16
41-50 let	18	22,5	19	23,75	37
51-60 let	12	15	9	11,25	21

Graf č.3. Věk

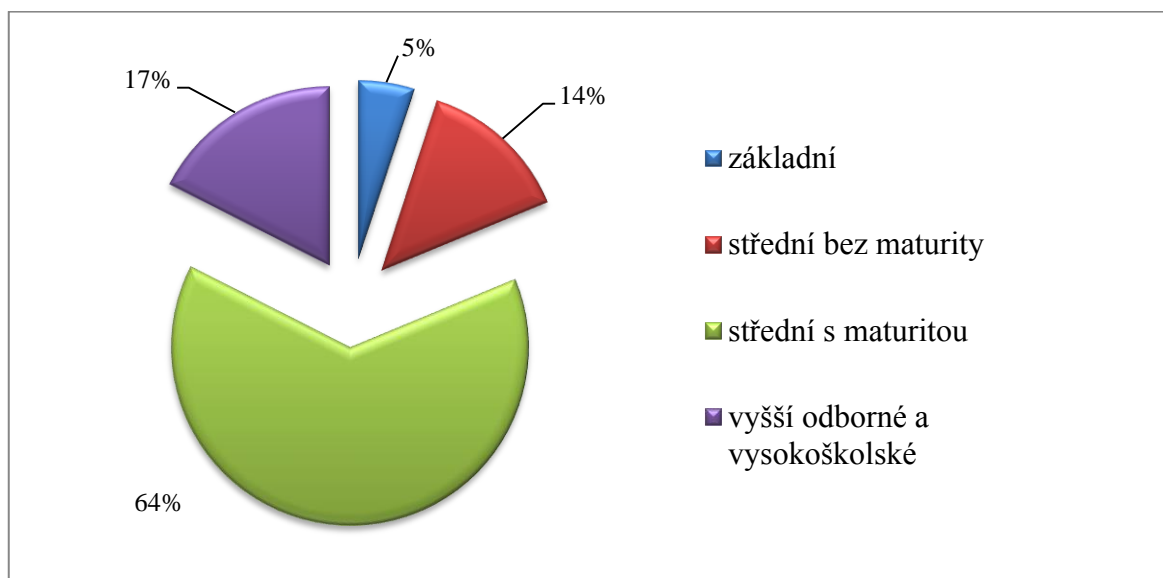
Otázka č.4: Dosažené vzdělání dotazovaných

Z dotazovaných osob byly 4 osoby se základním vzděláním. Osob vysokoškolsky vzdělaných bylo 14. Vyučených 11. Z celkového počtu 80 dotázaných 51 osob uvedlo středoškolské vzdělání, přičemž bylo zajímavostí, že 5 středoškolsky vzdělaných mužů bylo v současné době bez domova.

Tab.č.4. Dosažené vzdělání

	Muž	% mužů	Žena	% žen	Celkem
základní	3	3,75	1	1,25	4
střední bez maturity	7	8,75	4	5	11
střední s maturitou	22	27,5	29	36,25	51
vyšší odborné a vysokoškolské	8	10	6	7,5	14

Graf č.4. Dosažené vzdělání

5.3 VLASTNÍ VÝZKUM

Otázka č.5: Pomyslel(a) jste někdy na svoji vlastní smrt ?

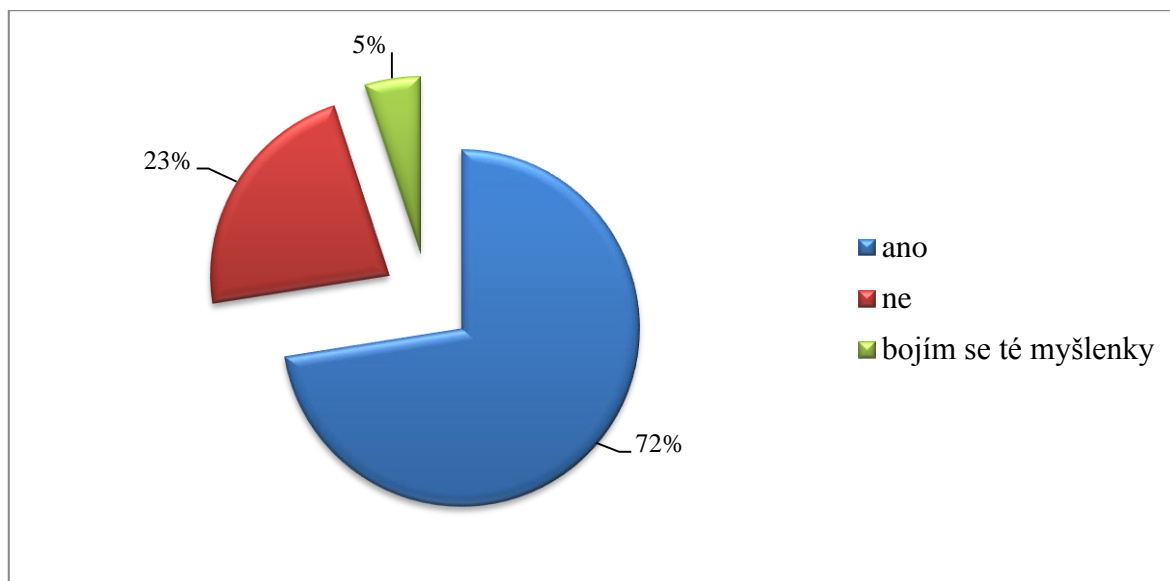
Položením této výzkumné otázky jsem chtěla zjistit, zda lidé někdy o své smrti přemítají a myslí na ni. Ze získaných dat vyplynulo, že ano. Potvrzení kladných odpovědí vysoce převýšilo počet záporných. Z celkového počtu 40 mužů na svoji smrt alespoň občas myslí více jak polovina dotázaných. 16 mužů pak potvrdilo, že na smrt prozatím nepomysleli a 3 muži odpověděli, že z této otázky mají obavy. Z dotazovaných žen kladně odpovědělo 37, což bylo více jak 46,25 % z celkového počtu 40 žen. 2 ženy pak na svou smrt nepomyslely a 1 žena se přiklání k myšlence, že pocítuje strach na svou smrt pomyslet. Z výzkumu vyplynulo, že ženy na svoji smrt myslí daleko častěji, než muži. Z pohledu mne samotné,

coby ženy, usuzují, že jednou z možností, proč tomu tak je, může být i biologický potenciál ženy-matky, kdy žena může projevovat přirozenou obavu z toho, coby se stalo (s jejími dětmi, mužem, či osobami na ni odkázanými), kdyby zemřela. Kdo by se o její děti a rodinu postaral. Kdo by zabezpečil výživu, výchovu a záležitosti spojené s chodem domácnosti. Toto jsou otázky, které si každá žena-matka alespoň jednou v životě položí, a které mohou být významným činitelem ve skutečnosti právě tohoto zjištění.

Tab.č.5. Pomyslel(a) jste někdy na svoji vlastní smrt?

	Muž	% mužů	Žena	% žen	Celkem
ano	21	26,25	37	46,25	58
ne	16	20	2	2,5	18
bojím se té myšlenky	3	3,75	1	1,25	4

Graf č.5. Pomyslel(a) jste někdy na svoji vlastní smrt?

Otázka č.6: Máte vyřešenu otázku závěti ?

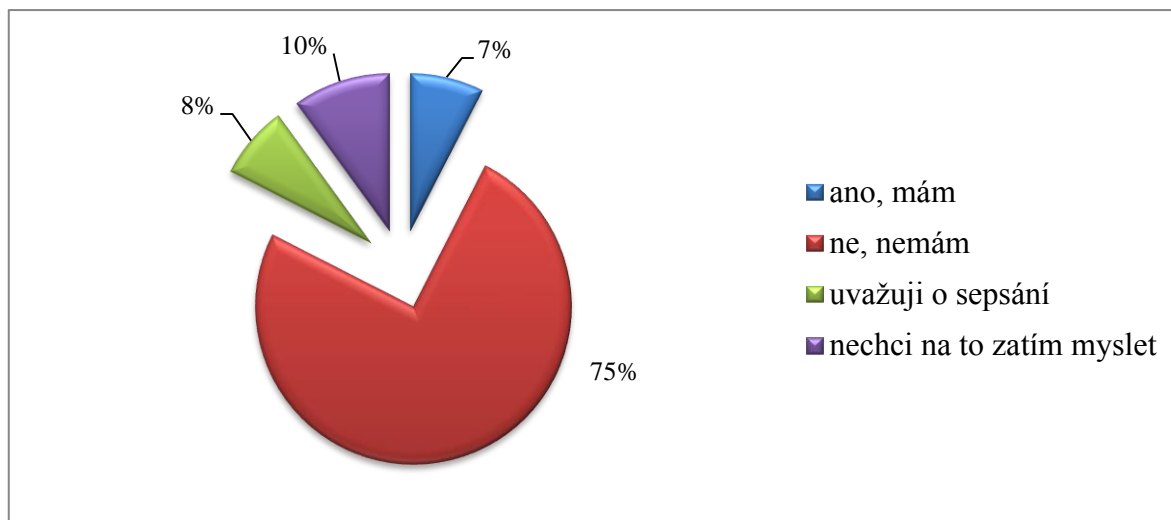
38,75 % z celkového počtu dotazovaných mužů a 36,25 % z celkového počtu žen závět sepsanou nemá. Z 80 osob odpovídajících na dotaz, zda mají vyřešenu otázku závěti, 60

osob odpovědělo, že nemá. Pouze 3 muži a 3 ženy potvrdily kladnou odpověď, a 8 osob celkem na otázku závěti nechce zatím vůbec myslet. Z výsledků lze vyhodnotit, že postoj k otázce závěti je pro českou společnost jistým tabu. Dle všeobecného zjištění při pohovorech s dotazovanými vyplynulo, že mnozí lidé se sepsání závěti vnitřně brání z obavy, aby si smrt tak zvaně nepřivolali. Dalším důvodem, proč závět sepsanou nemají, či o jejím sepsání neuvažují, byla i skutečnost, že podle některých respondentů je sepsání závěti drahé a musí být zaznamenána výhradně u notáře, což je samozřejmě mylný názor. Zajímavou se též jevila odpověď 45 leté ženy, která v kolonce osobního názoru uvedla, že se o vlastnoruční sepsání závěti několikrát pokoušela, ale situaci psychicky nezvládala, vždy se rozplakala, a závět nikdy nedopsala. Důvod, proč se Češi sepsání závěti vyhýbají, může tedy mít i psychologický podtext.

Tab.č.6. Máte vyřešenou otázku závěti?

	Muž	% mužů	Žena	% žen	Celkem
ano, mám	3	3,75	3	3,75	6
ne, nemám	31	38,75	29	36,25	60
uvažuji o sepsání	2	2,5	4	5	6
nechci na to zatím myslet	4	5	4	5	8

Graf č.6. Máte vyřešenou otázku závěti?

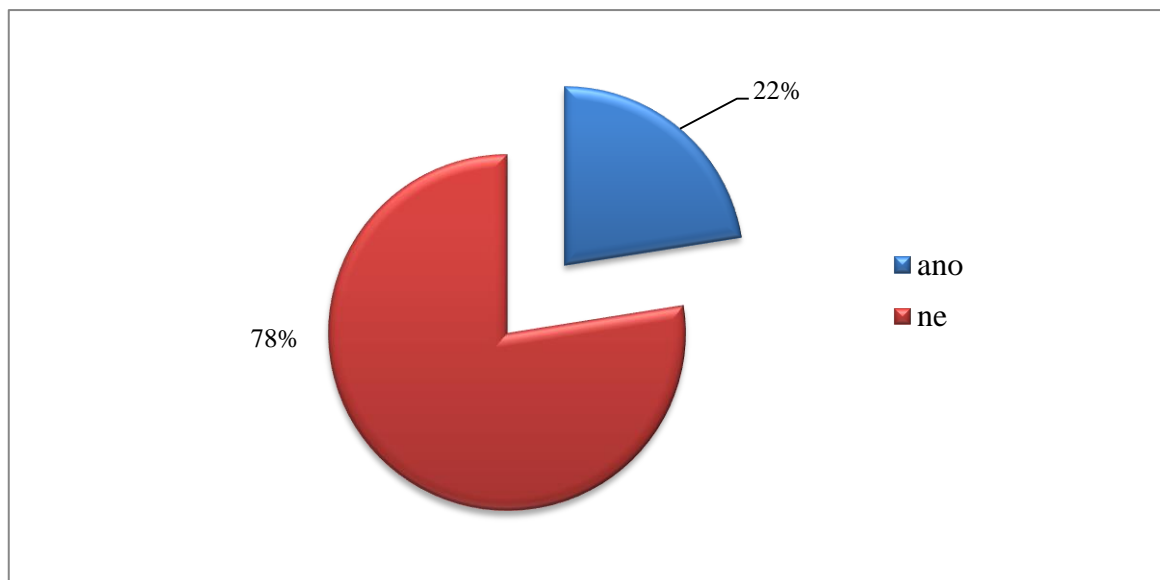
Otázka č.7: Vypravoval(a) jste v poslední době někomu ve svém okolí pohřeb?

Otázka vypravení pohřbu byla položena záměrně. Z psychologického hlediska si člověk závažnost situace obvykle uvědomí, až se s ní setká. Z výzkumu vyplynulo, že 18 osob vypravovalo v poslední době někomu ze svých příbuzných, či známých pohřeb. Naopak 31 mužů a 31 žen bylo této smutné skutečnosti ušetřeno.

Tab.č.7. Vypravoval(a) jste v poslední době někomu ve svém okolí pohřeb?

	Muž	% mužů	Žena	% žen	Celkem
ano	9	11,25	9	11,25	18
ne	31	38,75	31	38,75	62

Graf č.7. Vypravoval(a) jste v poslední době někomu ve svém okolí pohřeb?

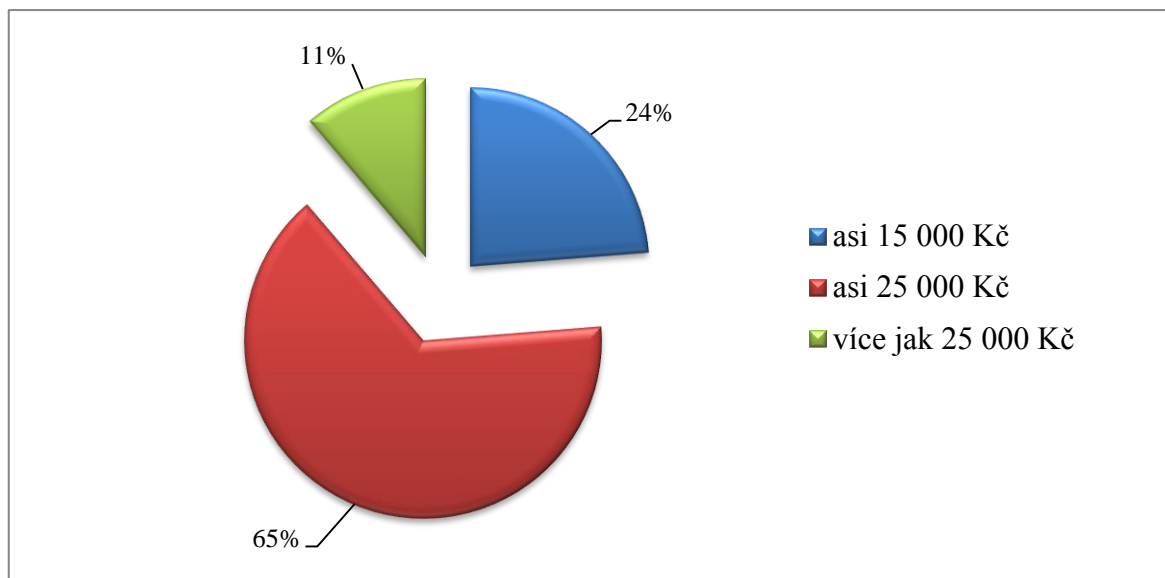
Otázka č.8: Víte, kolik stojí průměrný pohřeb včetně všech náležitostí?

Ceny pohřbu se v různých pohřebních službách značně liší. Průměrná cena pohřbu včetně všech náležitostí se pohybuje v rozmezí 25.000,- Kč a více. Z dotázaných respondentů odpovědělo 25 mužů a 27 žen správně. A pravdivá byla i odpověď 3 dalších mužů a 6 žen. Odpovědí si dotazovaní sami sobě zodpověděli, jaká je minimální výše úspor na pohřeb, pokud si během života rozhodnou na pohřeb uspořit.

Tab.č 8. Víte, kolik stojí průměrný pohřeb včetně všech náležitostí?

	Muž	% mužů	Žena	% žen	Celkem
asi 15 000 Kč	12	15	7	8,75	19
asi 25 000 Kč	25	31,25	27	33,75	52
více jak 25 000 Kč	3	3,75	6	7,5	9

Graf č.8. Víte, kolik stojí průměrný pohřeb včetně všech náležitostí?

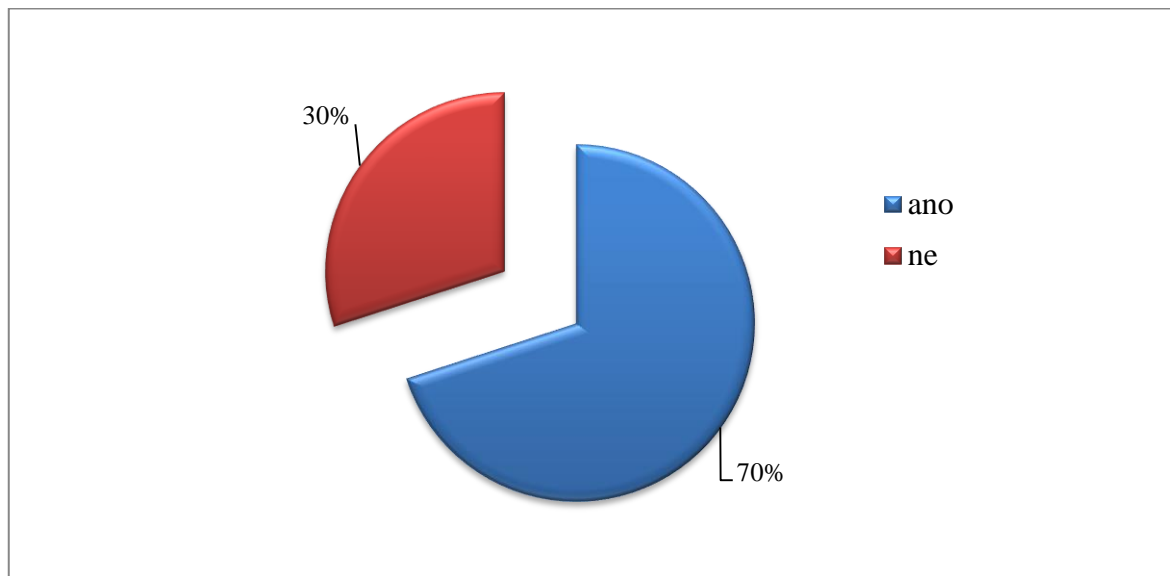
Otázka č.9: Souhlasíte s názorem, že by si lidé měli na svůj vlastní pohřeb v průběhu života ušetřit ?

Na otázku, zda dotazovaní souhlasí s názorem, že by si lidé měli na svůj vlastní pohřeb v průběhu života šetřit, odpovědělo 18 mužů a 38 žen, že ano. Naopak 22 mužů a 2 ženy se k tomuto názoru nepřikláněly. Obvykle neviděli důvod. Zejména mezi muži všeobecně platí názor, že pohřbit zesnulého mužského pohlaví (ať otce, bratra, strýce, děda) je morální povinností pozůstalých.

Tab.č.9. Souhlasíte s názorem, že by si lidé měli na svůj vlastní pohřeb v průběhu života šetřit?

	Muž	% mužů	Žena	% žen	Celkem
ano	18	22,5	38	47,5	56
ne	22	27,5	2	2,5	24

Graf č.9. Souhlasíte s názorem, že by si lidé měli na svůj vlastní pohřeb v průběhu života šetřit?

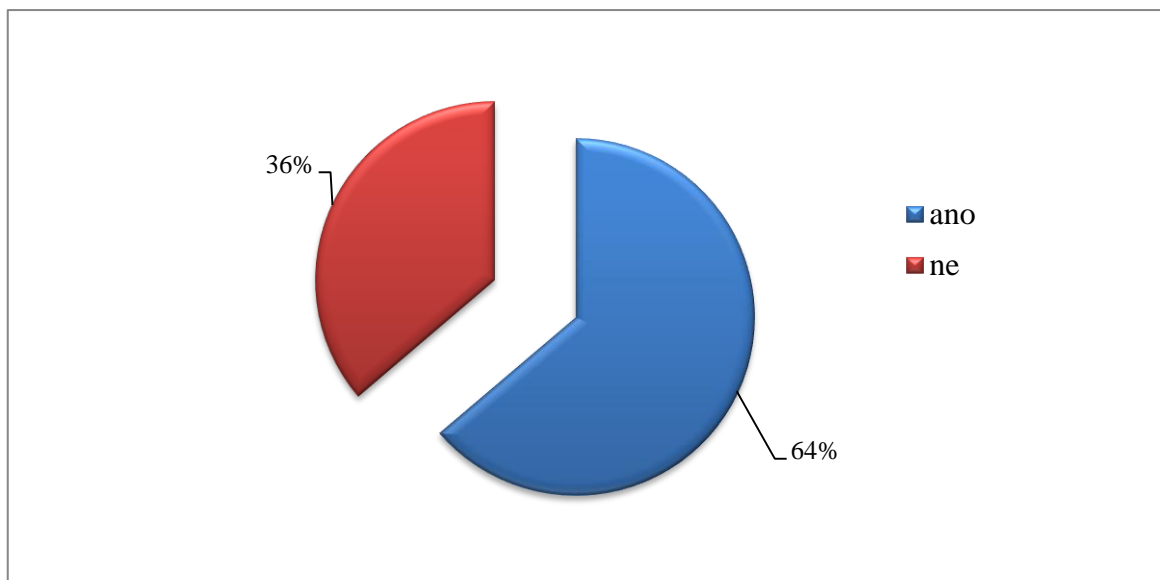
Otázka č.10: Jste schopen(a) ze svého současného příjmu na pohřeb šetřit ?

Dotaz byl mířen na finanční možnosti obyvatelstva. Všeobecně lze tvrdit, že pokud člověk spořit chce, tak uspoří, byť by se jednalo i o pouhou symbolickou částku. Ze svého současného příjmu je schopna šetřit více jak nadpoloviční většina mužů a žen. Naopak 17 mužů a 12 žen by nebylo schopno odkládat vůbec žádnou částku. Z pravidla se jednalo o osoby bez zaměstnání, případně o rodiny s více nezaopatřenými dětmi.

Tab. č. 10. Jste schopen(a) ze svého současného příjmu na pohřeb šetřit?

	Muž	% mužů	Žena	% žen	Celkem
ano	23	28,75	28	35	51
ne	17	21,25	12	15	29

Graf č.10. Jste schopen (a) ze svého současného příjmu na pohřeb šetřit?

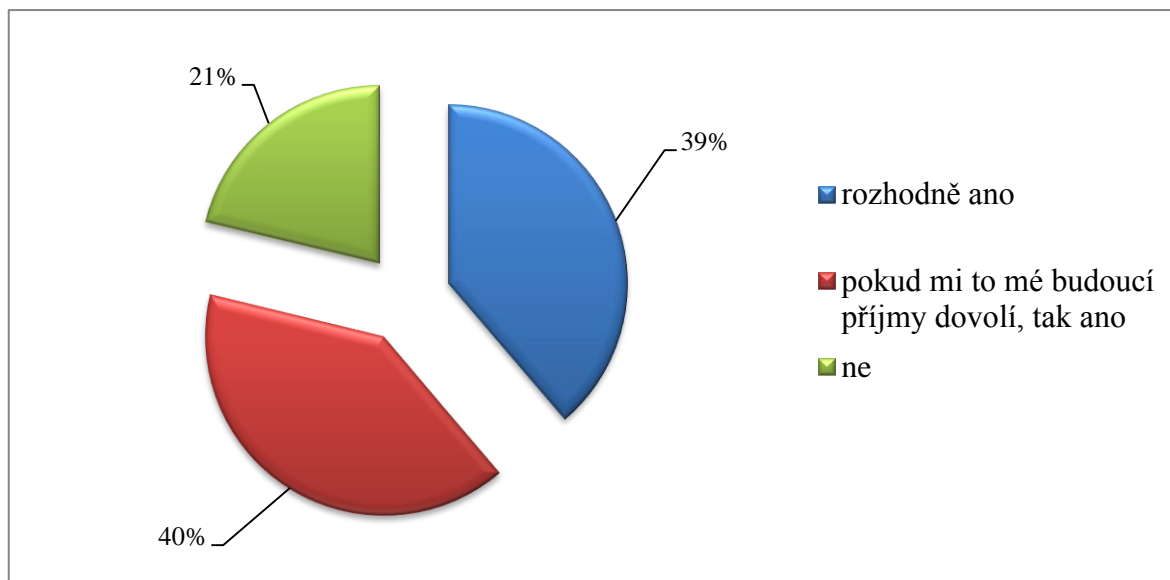
Otázka č.11: Jste ochoten(a) si na pohřeb v průběhu svého života ze svých příjmů ušetřit?

Z dotazníkového šetření vyplývá, že v otázce ochoty si šetřit na svůj vlastní pohřeb se podstatná část respondentů přiklání k variantě, pokud to jejich příjmy dovolí. Tuto odpověď zvolilo 20 % mužů a 20 % žen. Rozhodně šetřit má v záměru 11,25 % mužů a 27,5 % žen. Naopak. Touto otázkou se nemíní zabírat 18,75 % mužů a 2,5 % žen.

Tab. č. 11. Jste ochoten(a) si na pohřeb v průběhu svého života ze svých příjmů ušetřit?

	Muž	% mužů	Žena	% žen	Celkem
rozhodně ano	9	11,25	22	27,5	31
pokud mi to mé budoucí příjmy dovolí, tak ano	16	20	16	20	32
ne	15	18,75	2	2,5	17

Graf č.11. Jste ochoten(a) si na pohřeb v průběhu svého života ze svých příjmů ušetřit?

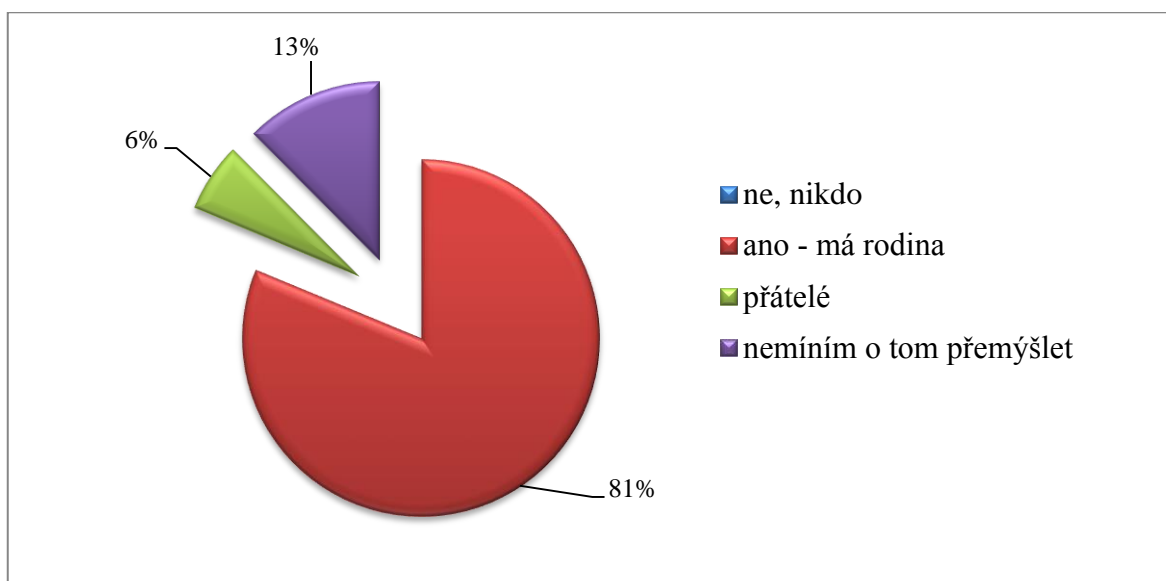
Otázka č.12: Existuje v tuhle chvíli někdo, kdo by Vám v případě náhlého úmrtí vypravil pohřeb?

U dotazovaných nebyla ani jedna osoba, která by odpověděla, že neexistuje nikdo, kdo by jí byl schopen vypravit pohřeb. Převážná část odpovědí směřovala k důvěře v rodinné příslušníky. Kladně v této otázce odpovědělo 28 mužů a 37 žen. 4 muži a 1 žena v této otázce důvěřuje přátelům, a 10 osob celkem o této otázce nemínilo přemýšlet.

Tab. č.12. Existuje v tuhle chvíli někdo, kdo by Vám v případě náhlého úmrtí vypravil pohřeb?

	Muž	% mužů	Žena	% žen	Celkem
ne, nikdo	0	0	0	0	0
ano - má rodina	28	35	37	46,25	65
přátelé	4	5	1	1,25	5
nemíním o tom přemýšlet	8	10	2	2,5	10

Graf č.12. Existuje v tuhle chvíli někdo, kdo by Vám v případě náhlého úmrtí vypravil pohřeb?

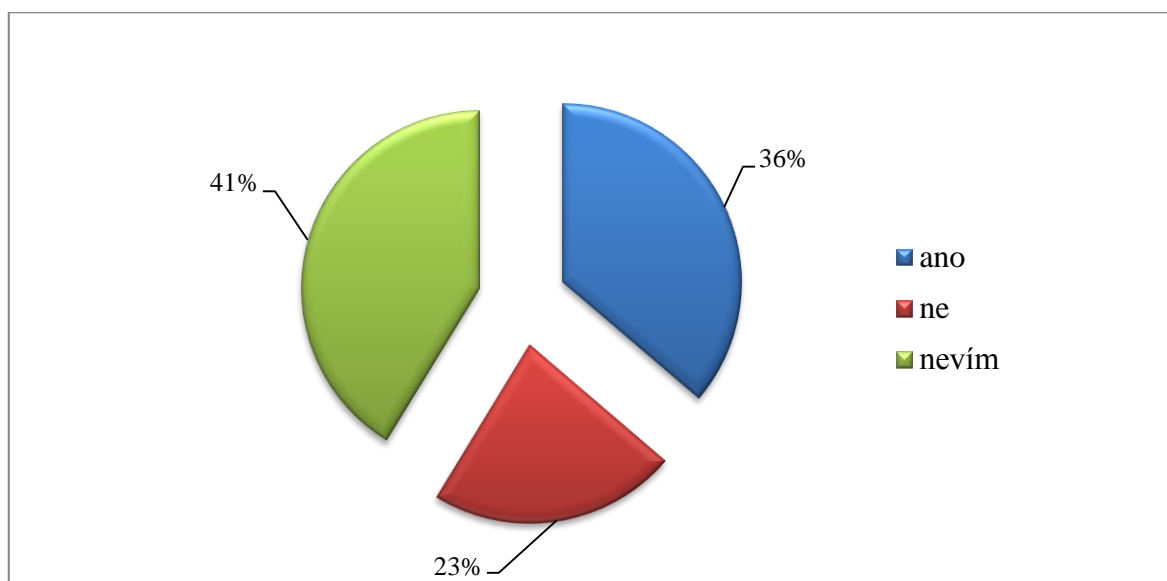
Otázka č.13: Myslíte si, že v současné době existuje nějaká finanční pomoc státu při vypravení pohřbu?

Dříve nárokováná dávka SSP ve výši 5.000,- Kč byla v roce 2008 zrušena. V současné době se vyplácí pouze za určitých podmínek ve vztahu k nezaopatřenosti dítěte. Z dotazovaných odpovědělo správně 29 osob. 8 mužů a 10 žen se pak domnívá, že žádná alternativa finanční pomoci státu při vypravení pohřbu neexistuje, a 33 osob si nebylo jisto odpovědí.

Tab.č. 14. Myslíte si, že v současné době existuje nějaká finanční pomoc státu při vypravení pohřbu?

	Muž	% mužů	Žena	% žen	Celkem
ano	11	13,75	18	22,5	29
ne	8	10	10	12,5	18
nevím	21	26,25	12	15	33

Graf č.13. Myslíte si, že v současné době existuje nějaká finanční pomoc státu při vypravení pohřbu?

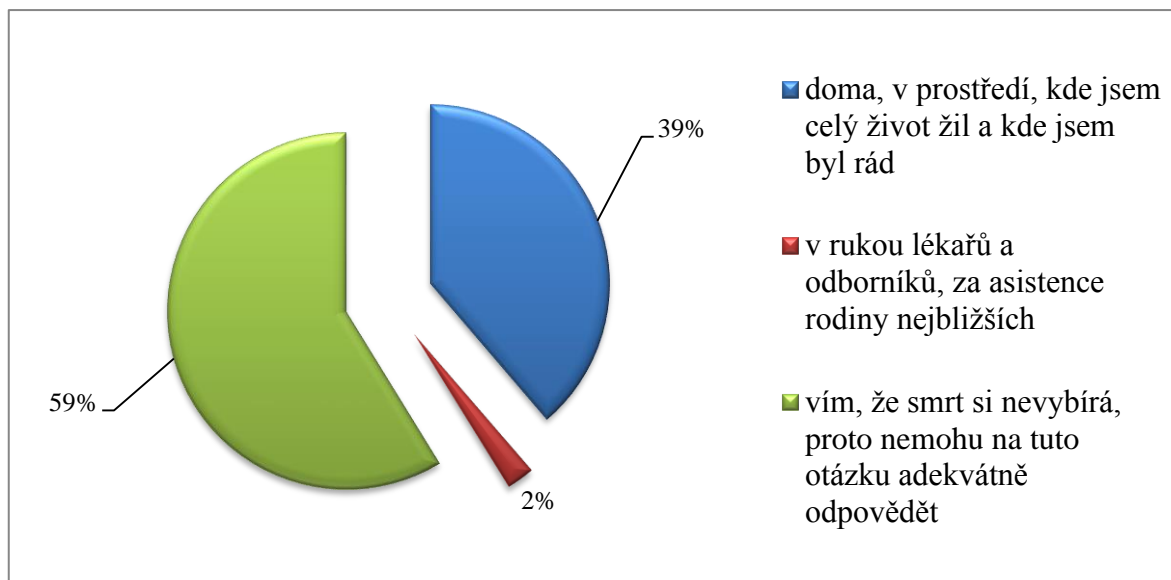
Otázka č.14: Kde byste si přál(a) na sklonku svého života zemřít?

Otázka byla pojata jako doplňující. 27,5% mužů a 31,25% žen z celkového množství dotázaných se přiklánílo k odpovědi, že nedokáží na tuto otázku adekvátně odpovědět. Pouze 20% mužů a 18,75% žen by si pevně přálo zemřít doma, v prostředí, kde celý život žili. Do asistence lékařů by odchod z tohoto světa svěřilo pouze 2,5% mužů a žádná žena.

Tab.č.15. Kde byste si přál(a) na sklonku svého života zemřít?

	Muž	% mužů	Žena	% žen	Celkem
doma, v prostředí, kde jsem celý život žil a kde jsem byl rád	16	20	15	18,75	31
v rukou lékařů a odborníků, za asistence rodiny nejbližších	2	2,5	0	0	2
vím, že smrt si nevybírám, proto nemohu na tuto otázku adekvátně odpovědět	22	27,5	25	31,25	47

Graf č.14. Kde byste si přál(a) na sklonku svého života zemřít?

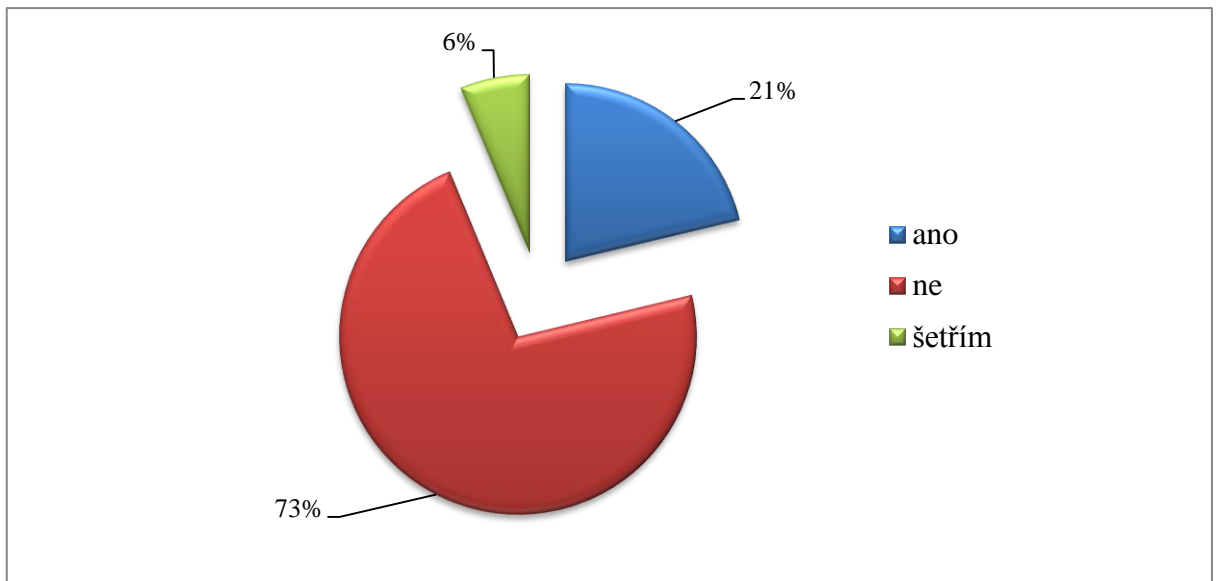
Otázka č.15: Máte ušetřeno na pohřeb?

Druhá doplňující otázka řešila situaci skutečných, aktuálních úspor dotazovaných osob k lednu 2014. Z 80 oslovených respondentů 2 muži a 3 ženy sdělili, že na pohřeb šetří. Další 2 muži a 15 žen uvedlo, že na pohřeb mají ušetřeno, a zbylých 36 mužů a 22 žen zatím otázku úspor v této věci neřešilo

Tab. č. 16. Máte ušetřeno na pohřeb?

	Muž	% mužů	Žena	% žen	Celkem
ano	2	2,5	15	18,75	17
ne	36	45	22	27,5	58
šetřím	2	2,5	3	3,75	5

Graf č.15. Máte ušetřeno na pohřeb?

5.4 ANALÝZA A PREZENTACE VÝSLEDKŮ

Na základě vyhodnocení získaných dat lze konstatovat, že výsledky provedeného výzkumu korespondují s všeobecným dlouhodobým trendem naší společnosti otázku své vlastní smrti v sobě nadále spíše potlačovat a tabuizovat.

H1: Předpokládám, že většina respondentů otázku závěti v aktivním věku neřeší.

V případě hypotézy H1 se ukázalo pravdou, že každý z nás na svoji vlastní smrt občas pomyslí, ale k myšlenkám na sepsání závěti tato skutečnost jen málokoho motivuje. Téměř tři čtvrtiny české populace umírají bez toho, aniž by závět sepsaly, a výsledky zpracovaného výzkumného šetření to jen potvrzují (tabulka a graf č.6). Alarmující je, že negativní odpovědi v této věci uváděla převážná část středoškolsky vzdělaných občanů – tedy osob, které si mohou důležitost závěti v otázkách posledních věcí člověka plně uvědomovat. **Hypotéza H1 se potvrdila.**

Naopak, za příznivý lze považovat fakt, že v otázkách finančnictví a nákladů spojených s výkonem piety se Češi orientují poměrně dobře. Víc, jak nadpoloviční většina dotázaných odpověděla na otázku, kolik průměrně stojí v České republice pohřeb správně. Lidé mají v této věci povětšinou zkušenost ze svého osobního života, případně cenu pohřbu odvozují od ceny služeb v jiných resortech, kdy služby občanům, ať se jedná o cokoliv, bývají poměrně drahé.

H2: Předpokládám, že ženy jsou v otázce postoje k vlastní smrti zodpovědnější než muži.

K zajímavému zjištění patřily odpovědi na otázku, zda respondenti souhlasí s názorem, že by si lidé měli na svůj vlastní pohřeb v průběhu života šetřit. Z dotazovaných se víc jak tři čtvrtiny žen přikláněly k názorům, že ano, a naopak více jak polovina mužů zastávala názor, že ne (tabulka a graf č. 9). Ženy tedy nejenže na smrt myslí daleko častěji než muži (tabulka a graf č. 5), ale dle daného zjištění mají i tendence se zodpovědněji k sobě samým chovat. Je to pravděpodobně dáno tím, že ženy mají ve svém podvědomí více zafixovánu zodpovědnost vůči rodině a dětem, a tak daleko častěji přemýšlí nad tím, jak zabránit uvedení rodiny do problémů, ať se jedná o jakékoliv životní aspekty. Odpovědi žen tak potvrdily, že jsou v otázce postoje k vlastní smrti zodpovědnější než muži. **Hypotéza H2 se potvrdila.**

Podobně se situace vyvíjela i u dalších otázek, kdy se schopnost a ochota ušetřit si v průběhu života na svůj vlastní pohřeb odvíjí od finančních možností dotazovaných. I zde v zodpovědnosti názorů ženy převažovaly nad muži, přičemž téměř 20 % mužů z celkového počtu dotazovaných odpovědělo, že o ochotě uspořít si na pohřeb uvažovat vůbec nemíní.

H3: Předpokládám, že převážná část respondentů ve věci vypravení pohřbu spoléhá na příbuzné.

V případě náhlého úmrtí a vypravení pohřbu povětšina Čechů spoléhá především na rodinu, která by dle mnohého názoru tázaných měla podvědomě zachovávat krédo cti a zodpovědnosti, a svého zesnulého pohřbít (tabulka a graf č. 12). Z oslovených respondentů ani jeden neuvedl, že by v tuhle chvíli neexistoval nikdo, kdo by mu pohřeb vypravil. Všichni respondenti byli přesvědčeni, že se vždy najde někdo, kdo zodpovědnost za jejich pohřbení převezme. **Hypotéza H3 se potvrdila.**

V podvědomí lidí sice ještě přežívá, že kdysi před časem vyplácel stát formou dávek státní sociální podpory příspěvek na úhradu pohřbu, ale na pomoc státu už nespolehají. Jak se ukázalo, v této věci lidé nemají většinou povědomí o tom, zda nějaká sociální dávka pomoci při úhradě pohřbu nadále existuje, případně za jakých podmínek může být nárokována.

Poměrně jasnou odpověď však dávali dotazovaní na otázku, kde by si přáli na sklonku života zemřít. Přání a reálné zvažování tentokrát převýšila racionalita. Lidé se nejčastěji přikláněli k alternativě, že smrt si nevybírání, a proto na tuto otázku budoucnosti nemohou adekvátně odpovědět. Pokud měli respondenti v otázce naprosto jasno, inklinovali k myšlence úmrtí doma, v domácím, důvěrném prostředí, kde celý život žili a byli rádi. Naproti této jednoznačnosti se otázka úspor na vlastní pohřeb jevila protichůdně.

H4: Předpokládám, že více jak 70 % respondentů na pohřeb ušetřeno nemá a upřednostňuje jiné, pro ně životně důležitější potřeby.

Téměř tři čtvrtiny tázaných převážně aktivního věku odpovědělo, že průměrných 25.000,- Kč na pohřeb ušetřeno nemají (tabulka a graf č. 15). Při bližší konzultaci s respondenty byla jako nejčastější důvod uvedena investice do něčeho momentálně životně důležitějšího, jako je například splátka hypotéky, řešení zdravotního stavu, či investice do rodiny a vzdělání dětí. **Hypotéza H4 se potvrdila.**

Celkově tedy lze shrnout, že lidé o své vlastní smrti občas přemýšlí, ale v praktickém životě nejsou v řešení této otázky příliš zodpovědní. Ve třech stěžejních bodech lze říci, že závět' sepisujeme jen ve výjimečných případech, v otázce vypravení pohřbu spoléháme na příbuzné a na pohřby ušetřeno nemáme. Je tedy více než pravděpodobné, že procento vykonaných sociálních pohřbů bude mít i nadále stoupající tendenci, při čemž na tuto pravděpodobnost nemá vliv jen neutěšivá sociální a hospodářská situace ve státě. Významnou roli zde sehrává i podvědomé odsunování této otázky na okraj našeho zájmu.

ZÁVĚR

Smrt je součástí života. Může mít podobu tragickou, přirozenou, vleklou, absurdní i náhlou. Je však jisté, že jednoho dne každý z nás zemře. Kdy se tak stane a co bude po tom, a zda vůbec něco bude, nevíme nikdo. Můžeme ovlivnit kvalitu a délku svého života. Můžeme smrti zabránit, či jí předejít, pokud to je možné. Můžeme zmírnit bolest při těžké nemoci. Ale v konečném důsledku nemůžeme zastavit čas, který je nám vyměřen, neboť stejně jako jsme na svět přišli, musíme z něj zákonitě i odejít. Jde o nevyvratitelný fakt koloběhu života, který smrt úspěšně doprovází po věky věků, aniž by poodhalila roušku svého tajemství. Rozhodně však bude něco pravdivého na přísloví: „Jak žil, tak zemřel“. Zdá se, že česká společnost na smrt nahlíží jako na fenomén dvou rozdílných podob. Jedna podoba je anonymní, cizí a nás se přímo netýkající. Ta druhá je osobní, konkrétní, vztahující se k nám a našim bližním. Zatím co cizí smrt dokážeme komentovat, vyjadřovat k ní svůj názor a brát ji jako téma, o kterém bez zábran hovoříme, smrt nejbližších se ve chvíli, kdy se nás dotkne, stává vnitřním tabu. O svých životních tragédiích stále ještě nedokážeme otevřeně mluvit, stejně jako většina z nás neumí poskytnout psychickou podporu truchlícímu člověku. Žít s myšlenkou smrti v zádech je deprimující a tak na ni často raději nemyslíme vůbec. Ti moudřejší z nás však ví, že smrt jako předem přítomná vyhlídka, může dát našemu životu nový tvar, napětí a podobu uvážlivého hospodaření s časem. Může dávat našim činům a událostem smysluplnost, jedinečnost a životní hodnotu. Smyslem našeho života je totiž dát našemu životu smysl. Plnohodnotný život je tak nejpříjemnější cestou ke smíření s vlastní pomíjivostí.

Svoji bakalářskou práci jsem věnovala pohřebnictví. Výsledky mého výzkumu potvrdily hypotézy, které z hlediska své profese dlouhodobě zaznamenávám jako standart vnímání fenoménu smrti v naší společnosti.

Ačkoliv by si podle statistik z roku 2013 převážná část naší populace přála zemřít doma, mezi svými nejbližšími, podaří se to velmi málo lidem, přibližně desetina z nás. Své poslední dny a hodiny vyměřené na tomto světě nejčastěji prožíváme osaměle, v nemocnicích a v sociálních zařízeních, kde umírá téměř 60 % českého obyvatelstva. Při čemž jsou mezi námi tací, kteří umírají přímo na ulici a naprosto bez nikoho.

Je zde otázka, zda je úmrtí „věcí veřejnou“. Z hlediska profesionálního lze říci, že smrt na ulici „věcí veřejnou“ skutečně je. V tu chvíli se stává zaměstnáním mnoha lidem, kteří se jí musí z hlediska profesionálního zabývat, a kteří za ni dostanou zapláceno. Z hlediska

životního postoje a nám dané lidskosti se však se smrtí, na kterou je pohlíženo jako na „věc veřejnou“, lze smířit jen těžce. Smrt na ulici, či v absolutním zapomnění je těžká, a ačkoliv mlčí, pokládá těm, kteří se s ní profesně setkávají, otázku, zda se konkrétnímu případu úmrtí nedalo nějakým způsobem předejít.

Je těžké jednoznačně říci, jak zvyšujícím se počtům výkonů sociálních pohřbů na obcích čelit. Přesto lze z hlediska sociálně pedagogického pohledu nastínit možné řešení – a tím je prevence. V širším kontextu začleněním tématu do povědomí občanů. Vedením k zodpovědnosti. Informovaností o dané problematice. Celkově výraznější osvětou a větším zpřístupněním informací o pohřebnictví. Z hlediska kontextu užšího důslednou preventivní prací sociálního pracovníka, který by mapoval klientelu v jeho pracovním obvodu, a vedl v povědomí rodinné vazby a kontakty na příbuzné u osob bez domova. Vyhledáváním, oslovováním a důslednou prací s těmito minoritami.

Česká společnost má v otázkách pohřebnictví velké nedostatky. Chybí osvěta i citlivý výklad problematiky. Děti jsou před setkáním se smrtí chráněny a dospělí od ní odvracejí zrak. V rodinách se o takovýchto věcech mlčí. Zatím co ve školách probíhá nauka o zdraví a plánovaném rodičovství, otázky lidské smrti a úkony s ní spojené jsou opomíjeny. Občany pohřební obřady neoslovují. Jsou neosobní. Řečníci při rozloučení často používají velmi obecných frází. Tlak společnosti, aby rodina pohřeb vypravila, je mizivý. Pohřební služby jako takové se nemohou z hlediska etického prezentovat reklamou. Toto vše přispívá ke skutečnosti, že Češi někdy považují pohřební obřad za prázdnou formalitu a zbytečnost. Lidé žijící na okraji společnosti a zesnulí na ulici končí v „rukou úředníka“, který jejich popel rozptýlí neznámo kam, bez povinnosti upřesnění místa, bez pomníku, beze jména a data úmrtí. Člověk se ze světa vytratí jako by nikdy nebyl...

Je mnoho otazníků, které má naše společnost ještě řešit. Otazníky v záležitostech posledních věcí člověka jsou jedny z nich.

O výsledky mého výzkumu projevila zájem vedoucí odboru sociálních věcí a zdravotnictví MÚ Velké Meziříčí. Má bakalářská práce bude sloužit jako podklad k jednání, na základě kterého se budeme snažit o přehodnocení změny postoje zastupitelstva naší obce k otázce piety a výkonu sociálních pohřbů. Cílem jednání bude pořízení a úhrada staré opuštěné rodinné hrobky na místním hřbitově, která by sloužila k pietnímu ukládání ostatků zesnulých občanů bez domova, žijících v našem městě.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Aries, P., *Dějiny smrti II*, 1. vydání, Praha: Argo, 2000, 412 s. ISBN 80-7203-293-3.
- Cajzl, P., *Kolik stojí poslední věci člověka*, Deník.cz, Události, vydáno 18. října 2011, s. 11.
- Dogoši, M., Kvapilová, H., *Soudní lékařství pro právníky a policisty*, 2. vydání, Praha: Aleš Čeněk s.r.o, 2007, 243 s. ISBN 978-80-7380-059-8.
- Egypt, mumifikace, pohřby.*, [online] 2014. Dostupné z: <http://antiguus.blog.cz/en/category/egypt-mumifikace-pohrby> [cit. 2014-04-14].
- Elias, N., *O osamělosti umírajících v našich dnech*, 1. vydání, Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1999, 66 s. ISBN 80-8584-439-7.
- Egrt, J., Likrem s.r.o, *Pohřebnictví.eu*, [online] 2014. Dostupné z: <http://www.pohrebnictvi.eu/pohreb> [cit. 2014-04-13].
- Harrison, T., *Druhá strana smrti*, 1. vydání, Praha: Návrat Domů, 2003, 188 s. ISBN 80-7255-503-57.
- Haškovcová, H., *Thanatologie - nauka o umírání a smrti*, 2. vydání, Praha: Galén, 2007, 244 s. ISBN 978-80-7262-471-3.
- Hendl, J., *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, 3. vydání, Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 978-80-262-0219-6.
- Kohoutek, R., *Pedagogická psychologie*, Brno: Institut mezioborových studií, 2006, 266 s.
- Kotrly, T., *Pohřebnictví*, 1. vydání, Praha: Linde Praha, 2013, 311 s. ISBN 978-80-86131-95-5.
- Kotrly, T., *Rodinné listy*, březen, 2012, s. 24.
- Kremace*. [online] 2013. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kremace> [cit. 2014-04-12].
- Kučerávek, V., *Sociálních pohřbů stále přibývá. I případů, kdy urnu nikdo nechce*, Deník.cz, Téma, vydáno 31. října 2013, s. 6-7.
- Ministerstvo pro místní rozvoj, *Základní informace pro pozůstalé*, Praha 1, 2013.
- Muselíková, M., Vaňková, Z., Vodičková, M., *Právo v sociální oblasti*, Brno: Institut mezioborových studií, 2013, 178 s.
- Stejskal, D., Šejvl, J. *Pohřbívání a hřbitovy*, 1. vydání, Praha: Wolters Kluwer, 2011, 461 s. ISBN 978-80-7357-680-6.

Špatenková, N., *Zármutek a pomoc pozůstalým*, 2. vydání, Praha: Grada, 2001, 224 s. ISBN 978-80-247-3736-2.

Příručka, *Pohřeb a jeho organizace*, praktické rady, Ministerstvo pro místní rozvoj.

Vavroň, J., *Češi by chtěli umřít doma, ale splní se to jen pětina z nich*, Právo, ročník 23, vydáno 29. ledna 2013, s. 1.

Veřejný ochránce práv ombudsman, *Pohřebnictví*, ISBN 978-80-904579-5-9.

Wheeler, G., *Za branami smrti*, 1. vydání, Praha: Advent-Orion, spol. s r.o., 2012, 103 s. ISBN 978-80-71728-93-1.

Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 19/1988 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a změně některých zákonů.

Zákon č. 103/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR Česká republika

PČR Policie České republiky

SSP Státní sociální podpora

MÚ Městský úřad

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1. Pohlaví	43
Graf č. 2. Rodinný stav	44
Graf č. 3. Věk.....	45
Graf č. 4. Dosažené vzdělání	46
Graf č. 5. Pomyslel(a) jste někdy na svoji vlastní smrt?.....	47
Graf č. 6. Máte vyřešenou otázku závěti?.....	49
Graf č. 7. Vypravoval(a) jste v poslední době někomu ve svém okolí pohřeb?.....	50
Graf č. 8. Víte, kolik stojí průměrný pohřeb včetně všech náležitostí?.....	51
Graf č. 9. Souhlasíte s názorem, že by si lidé měli na svůj vlastní pohřeb v průběhu života šetřit?	52
Graf č. 10. Jste schopn (a) ze svého současného příjmu na pohřeb šetřit?	53
Graf č. 11. Jste ochoten(a) si na pohřeb v průběhu svého života ze svých příjmů ušetřit?	54
Graf č. 12. Existuje v tuhle chvíli někdo, kdo by Vám v případě náhlého úmrtí vypravil pohřeb?.....	55
Graf č. 13. Myslíte si, že v současné době existuje nějaká finanční pomoc státu při vypravení pohřbu?	56
Graf č. 14. Kde byste si přál(a) na sklonku svého života zemřít?	57
Graf č. 15. Máte ušetřeno na pohřeb?	58

SEZNAM TABULEK

Tab. č. 1. Pohlaví	43
Tab. č. 2. Rodinný stav	44
Tab. č. 3. Věk.....	45
Tab. č. 4. Dosažené vzdělání	46
Tab. č. 5. Pomyslel(a) jste někdy na svoji vlastní smrt?.....	47
Tab. č. 6. Máte vyřešenou otázku závěti?.....	48
Tab. č. 7. Vypravoval(a) jste v poslední době někomu ve svém okolí pohřeb?.....	49
Tab. č. 8. Víte, kolik stojí průměrný pohřeb včetně všech náležitostí?	50
Tab. č. 9. Souhlasíte s názorem, že by si lidé měli na svůj vlastní pohřeb v průběhu života šetřit?	51
Tab. č. 10. Jste schopen (a) ze svého současného příjmu na pohřeb šetřit?	52
Tab. č. 11. Jste ochoten(a) si na pohřeb v průběhu svého života ze svých příjmů ušetřit?	53
Tab. č. 12. Existuje v tuhle chvíli někdo, kdo by Vám v případě náhlého úmrtí vypravil pohřeb?.....	54
Tab. č. 13. Myslíte si, že v současné době existuje nějaká finanční pomoc státu při vypravení pohřbu?	55
Tab. č. 14. Kde byste si přál(a) na sklonku svého života zemřít?	56
Tab. č. 15. Máte ušetřeno na pohřeb?	57

SEZNAM PŘÍLOH

PI Dotazník

PI DOTAZNÍK

Dotazník

Vážená paní, vážený pane,

jsem studentkou 3. ročníku oboru Sociální pedagogika, Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a v současné době zpracovávám bakalářskou práci nazvanou „Úmrtí – věc veřejná?“, ve které se zabírám otázkami výkonu obecních pohřbů a osamělých úmrtí těch z nás, kteří nikoho nemají.

Prostřednictvím tohoto dotazníku chci s Vaší pomocí nalézt odpověď na otázku, zda lze zvyšující se obecní pohřební povinnosti zodpovědnějším přístupem nás všech předejít a zda jsme o dočasnosti na tomto světě za svého života vůbec ochotni přemýšlet.

Dotazník je anonymní a získané údaje budou sloužit výhradně pro zpracování mé práce.

Upřímně Vám děkuji za Vaše zamyšlení a pár minut pozornosti věnovaných mé osobě.

Jana Brücknerová

OBEČNÁ ČÁST

Pohlaví:

- muž
- žena

Rodinný stav:

- svobodný /á/
- ženatý /vdaná/
- rozvedený /rozvedená/
- vdovec /vdova/

Věk : let

Dosažené vzdělání:

- základní
- střední bez maturity
- střední s maturitou
- vyšší odborné a vysokoškolské

OTÁZKY K DANÉMU TÉMATU

Pomyslel(a) jste někdy na svoji vlastní smrt?

- ano
- ne
- bojím se té myšlenky

Máte vyřešenu otázku závěti?

- ano, mám
- ne, nemám
- uvažuji o sepsání
- nechci na to zatím myslet

Vypravoval(a) jste v poslední době někomu ve svém okolí pohřeb?

- ano
- ne

Víte, kolik stojí průměrný pohřeb včetně všech náležitostí?

- asi 15.000,- Kč
- asi 25.000,- Kč
- více jak 25.000,- Kč

Souhlasíte s názorem, že by si lidé měli na svůj vlastní pohřeb v průběhu života ušetřit?

ano

ne

Jste schopen(a) ze svého současného příjmu na pohřeb šetřit?

ano

ne

Jste ochoten(a) si na pohřeb v průběhu svého života ze svých příjmů ušetřit?

rozhodně ano

pokud mi to mé budoucí příjmy dovolí, tak ano

ne

Existuje v tuhle chvíli někdo, kdo by Vám v případě náhlého úmrtí vypravil pohřeb?

ne, nikdo

ano - má rodina (manžel/ka/, děti, rodiče)

přátelé

nemíním o tom přemýšlet

Myslíte si, že v současné době existuje nějaká finanční pomoc státu při vypravení pohřbu?

ano, existuje

ne, neexistuje

nevím

DOPLŇUJÍCÍ OTÁZKY:

Kde byste si přál /a/ na sklonku svého života zemřít?

doma, v prostředí, kde jsem celý život žil a kde jsem byl rád

v rukou lékařů a odborníků, za asistence rodiny a nejbližších

vím, že smrt si nevybírám, proto nemohu na tuto otázku adekvátně odpovědět

Máte ušetřeno na pohřeb?

ano

ne

šetřím

Prostor pro Váš názor:

.....

.....

.....

.....